

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΝΕΟΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΕΟΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Σύμβολα και ένοπλη πολιτική βία

Χρήσεις του αντιδικτατορικού αγώνα στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης

Υπεύθυνος Καθηγητής : Χάρης Αθανασιάδης

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Νίκος Παναγιώτου

Αθήνα 2025

Εξεταστική Επιτροπή

1. Χάρης Αθανασιάδης, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)
2. Ελένη Ανδριάκαινα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Νίκος Παναγιώτου, 2025

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα.

Ακρωνύμια

Κ.29 Μ.: Κίνημα 29^{ης} Μαΐου

17 Ν.: Επαναστατική Οργάνωση 17 Νοέμβρη

Λ.Ε.Α.: Λαϊκή Επαναστατική Αντίσταση

Ε.Λ.Α.: Επαναστατικός Λαϊκός Αγώνας

Ο.Ε.Λ.Α.: Ομάδα Επαναστατικής Λαϊκής Αλληλεγγύης

Π.Α.Κ.: Πανελλήνιο Απελευθερωτικό Κίνημα

Π.Α.Μ.: Πανελλήνιο Αντιδικτατορικό Μέτωπο

ΠΑ.ΣΟ.Κ.: Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα

Κ.Κ.Ε.: Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας

Κ.Κ.Ε. Εσωτερικού: Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας Εσωτερικού

Ε.Δ.Α.: Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά

Ε.Λ.Α.Σ.: Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός

Σ.Ε.Κ.Ε.: Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος

CIA: Central Intelligence Agency

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	5
Τα ιδεολογικά αφηγήματα και η ένοπλη πολιτική βία στους αντιδικτατορικούς κύκλους κατά την επταετία	6
Το μεγάλο «εργαστήριο» της μεταπολίτευσης και η ένοπλη πολιτική βία	11
Τρεις δολοφονίες με «αέρα» επταετίας και η «παρ' ολίγον» εκτέλεση Θεοφιλογιαννάκου	16
<i>Η δολοφονία του σταθμάρχη της CIA, Ρίτσαρντ Γουέλς.....</i>	<i>17</i>
<i>«Οι βασανιστές στα πούπουλα - Οι βασανιστές στα φέρετρα», η δολοφονία του Ευάγγελου Μάλλιου</i>	<i>20</i>
<i>Η εκτέλεση του Πέτρου Μπάμπαλη από την οργάνωση «Ιούνης '78»</i>	<i>23</i>
<i>Αντιδράσεις κομμάτων στις δολοφονίες των βασανιστών.....</i>	<i>28</i>
Χρήσεις του αντιδικτατορικού αγώνα στα κείμενα των ανταρτών πόλεως.....	30
<i>Η συζήτηση γύρω από την ονομασία της 17 Νοέμβρη.....</i>	<i>30</i>
<i>Ο αντιδικτατορικός αγώνας μέσα από τα μάτια του Δημήτρη Κουφοντίνα</i>	<i>31</i>
<i>Ο «μάρτυρας» της AEG και αγωνιστής κατά της χούντας Χρήστος Κασίμης.....</i>	<i>35</i>
<i>Οι πρώην βασανιστές της χούντας στη Σαουδική Αραβία.....</i>	<i>37</i>
Το «κυνήγι μαγισσών» κατά των αντιδικτατορικών αγωνιστών – Πως ο αγώνας ενάντια στη δικτατορία έγινε τεκμήριο ενοχής για υποθέσεις «τρομοκρατίας».....	38
Οι πρωταγωνιστές του αντιδικτατορικού αγώνα ενάντια στα αντάρτικα πόλης.....	43
Σύνοψη - συμπεράσματα	49
Πηγές - βιβλιογραφία	50

Εισαγωγή

Ο αντιδικτατορικός αγώνας αποτέλεσε ένα κεντρικό σημείο αναφοράς για τα ελληνικά αντάρτικα πόλεως κατά τη μεταπολίτευση. Οι ένοπλες οργανώσεις, συχνά αντλούσαν από την αντιστασιακή δράση κατά της δικτατορίας, κοινωνικά αφηγήματα, αιτήματα, ιδεολογικά πλαίσια ακόμη και ηθικούς κώδικες. Στο εν λόγω πόνημα, θα εξετάσουμε τον τρόπο και τον τόνο με τον οποίο γίνονταν αυτές οι αναφορές, αλλά και το σε τι βαθμό, οι επαναστατικές οργανώσεις, αυτοπαρουσιάζονταν ως μια συνέχεια των αντιδικτατορικών ομάδων.

Προσεγγίζουμε το ζήτημα θέτοντας τα παρακάτω ερωτήματα. Θα ξεκινήσουμε την ψηλάφηση των γεγονότων εξετάζοντας αρχικά τον τρόπο που η ένοπλη βία παρουσιαζόταν μέσα στους αντιδικτατορικούς κύκλους, όπως και τα ιδεολογικά αφηγήματα που αποτελούσαν το εφαλτήριο για αυτή, παρουσιάζοντας μερικές ενδεικτικές περιπτώσεις. Το εν λόγω ζήτημα αποτελεί προϋπόθεση ώστε να μπορέσουμε να συνειδητοποιήσουμε τους λόγους, που οι ένοπλες μεταπολιτευτικές οργανώσεις, διεκδικούσαν «συγγένειες» με τους αγωνιστές κατά της δικτατορίας.

Εν συνεχεία, θα εξετάσουμε τη στάση που κρατούσαν τα μέλη των αντιδικτατορικών οργανώσεων αλλά και γενικότερα του ριζοσπαστικού χώρου της επαναστατικής αριστεράς σχετικά με τη συνέχιση του ένοπλου αγώνα κατά την πρώτη περίοδο της μεταπολίτευσης. Η συγκεκριμένη παράμετρος θα μας βοηθήσει να καταλάβουμε εάν οι πρωταγωνιστές της αντιδικτατορικής πάλης είχαν τα χαρακτηριστικά που τους πρόσδιδαν οι ένοπλες οργανώσεις.

Παρακάτω, θα αναλύσουμε τρεις εμβληματικές δολοφονίες, δύο της Επαναστατικής Οργάνωσης 17 Νοέμβρη και μία της Οργάνωσης Ιούνης '78, με σκοπό να αξιολογήσουμε τη σύνδεση που είχαν, ως συμβολισμοί, με τον αγώνα κατά της χούντας των συνταγματαρχών.

Συνεχίζοντας, θα εντοπίσουμε αναφορές σε κείμενα των ένοπλων πολιτικών οργανώσεων που σχετίζονται με τον αντιδικτατορικό αγώνα, ώστε να δούμε τον τρόπο που οι εν λόγω οργανώσεις παρουσίαζαν τη δράση τους ως συνέχεια των οργανώσεων δυναμικής αντίστασης. Επίσης θα εξεταστεί ο τρόπος που οι επαναστατικές οργανώσεις, αλλά και μέλη αυτών, εκλάμβαναν τον αντιδικτατορικό αγώνα, αλλά και το πως προσέγγιζαν την εμβληματική Εξέγερση του Πολυτεχνείου.

Σε επόμενο κεφάλαιο, θα παρουσιάσουμε περιπτώσεις ατόμων, από τους αντιδικτατορικούς κύκλους, τα οποία βρέθηκαν να διώκονται από τις αστυνομικές αρχές λόγω της συμμετοχής τους σε αυτούς. Το συγκεκριμένο πεδίο σχετίζεται με λεπτές αποχρώσεις του

αντικειμένου που εξετάζουμε, μιας και τα παραπάνω πρόσωπα βρέθηκαν σε δεκάδες περιπτώσεις στο στόχαστρο των αρχών καθώς τους συνέδεαν με «τρομοκρατικές οργανώσεις».

Τέλος παρατίθενται περιπτώσεις όπου άτομα με αντιδικτατορική δράση βρέθηκαν να «συγκρούονται» στο δημόσιο διάλογο με τις ένοπλες οργανώσεις, με πεδίο διαφωνίας την εννοιολόγηση του αντιδικτατορικού αγώνα. Επιπροσθέτως θα παρουσιαστεί και ο τρόπος με τον οποίο σημαίνουσες προσωπικότητες του αντιδικτατορικού κινήματος έβλεπαν τις ένοπλες μεταπολιτευτικές οργανώσεις.

Στο σημείο αυτό, σημαντικό είναι να ορίσουμε μερικές κεντρικές έννοιες που θα συναντήσουμε στο κείμενο. Αποφεύγεται συνειδητά η χρήση των όρων «τρομοκρατία» ή «τρομοκρατικές οργανώσεις», ως έννοιες ηθικά φορτισμένες και φέρουσες έναν επικριτικό τόνο απέναντι στο ζήτημα που εξετάζουμε. Αντ' αυτών, προτιμήθηκαν οι όροι «αντάρτικο πόλεως», «ένοπλες οργανώσεις», «οργανώσεις πολιτικής βίας», καθώς περιγράφονται από μια ουδετερότητα, δια της οποίας μας επιτρέπεται να εξετάσουμε με μεγαλύτερη νηφαλιότητα τα ιστορικά υποκείμενα, μακριά από πάσης φύσεως αγκυλώσεις.

Αναφορικά με την επίκληση του «αντιδικτατορικού αγώνα», λόγος γίνεται συνολικά για τις αντιδικτατορικές δράσεις και όχι μονάχα όσες σχετίζονταν με τη λεγόμενη δυναμική αντίσταση.

Τέλος, ο όρος «μεταπολίτευση» χρησιμοποιείται για να περιγράψει την ευρύτερη περίοδο που ακολούθησε την πτώση της δικτατορίας της 21^{ης} Απριλίου και όχι κάποιο αυστηρώς ορισμένο διάστημα μετά την κατάρρευση του καθεστώτος.

Τα ιδεολογικά αφηγήματα και η ένοπλη πολιτική βία στους αντιδικτατορικούς κύκλους κατά την επταετία

Εν αρχής, σημαντικό είναι να δώσουμε μια εικόνα αναφορικά με το χώρο του αντιδικτατορικού αγώνα κατά τη διάρκεια της επταετίας, και ειδικότερα τους κύκλους που αναπτύχθηκαν τα ιδεολογικά αφηγήματα που σχετίζονταν με την ένοπλη πολιτική δράση.

Όπως είναι γνωστό το περιβάλλον των αγωνιστών και αγωνιστριών του αντιδικτατορικού αγώνα ήταν ανοιχτό σε ιδέες και πολιτικά ρεύματα τα οποία ξεπερνούσαν τα ελληνικά σύνορα. Άλλωστε ο πολιτικός ριζοσπαστισμός, ήταν ένα χαρακτηριστικό το οποίο ευδοκίμησε κατά την

περίοδο των «long sixties». Κεντρικά σημεία αναφοράς μεταξύ άλλων, ο γκεβαρισμός, η Κουβανική Επανάσταση και ο γαλλικός Μάης του 1968, στον οποίο μερίδα των εκπροσώπων της δυναμικής αντίστασης κατά της δικτατορίας συμμετείχαν.¹

Η πλατιά απομυθοποίηση της «αυθεντίας» της Σοβιετικής Ένωσης που περιέγραφε την εποχή, έδωσε χώρο άνθισης στον μαοϊσμό, εντός του οποίου οι αναφορές στην ένοπλη πολιτική βία βρίθουν. Πεδίο επιρροής για τον χώρο του αντιδικτατορικού αγώνα αποτέλεσε και η επαναστατική ρητορική του τρίτου κόσμου, με χαρακτηριστικά πεδία επιρροής του τους ανταποκιοκρατικούς αγώνες από το Βιετνάμ έως την Αλγερία και από την Ανγκόλα έως την Παλαιστίνη.²

Ο Νίκος Μανιός, εμβληματική προσωπικότητα της ένοπλης αντιδικτατορικής πάλης, βίωσε από εξαιρετικά κοντινή απόσταση τις ζυμώσεις της εποχής, μέσα από τους κόλπους της οργάνωσης «20^η Οκτώβρη», την οποία θα εξετάσουμε αναλυτικότερα παρακάτω.

Τα βιβλία που εντόπισε η αστυνομία κατά την έφοδο στην οικία του και εν συνεχεία τη σύλληψη του 1971, μας δίνουν μια ενδεικτική αίσθηση των ιδεολογικοπολιτικών ερεθισμάτων μερίδας αγωνιστών. Ανάμεσα στα έργα που κατασχέθηκαν από τις χουντικές αρχές ήταν «Το εγχειρίδιο του αντάρτη των πόλεων» του βραζιλιάνου θεωρητικού Κάρλος Μαριγκέλα όπως και βιβλία για τους ουρουγουανούς αντάρτες πόλεως Τουπαμάρος.

Ο Νίκος Μανιός ανέφερε ότι το βιβλίο του Κάρλος Μαριγκέλα μεταφράστηκε στην ελληνική γλώσσα από μέλη της «20^{ης} Οκτώβρη», ενώ εξήγησε ότι το εν λόγω πόνημα αποτέλεσε σημείο αναφοράς για τη δράση της οργάνωσης, καθώς πρότεινε ένα επιχειρησιακό πλαίσιο το οποίο μπορούσε να βοηθήσει στην προπαγάνδα κατά την δικτατορία, αλλά και μια μορφή πάλης και αντίστασης η οποία ως στόχο είχε την αλλαγή του καθεστώτος.³

Ο διεθνισμός λοιπόν μοιάζει να είναι μια σημαντική πτυχή του αντιδικτατορικού αγώνα, άλλωστε ενδεικτικό αυτής της πλατυότητας των αναφορών, είναι και το σύνθημα «Ταϋλάνδη, Ταϋλάνδη» το οποίο ακουγόταν μεταξύ άλλων κατά τη διάρκεια της φοιτητικής εξέγερσης του Πολυτεχνείου το Νοέμβριο του 1973. Μια ευθεία αναφορά στην αντίστοιχη εξέγερση στην Μπανγκόγκ τον Οκτώβρη της ίδιας χρονιάς, μόλις ένα μήνα νωρίτερα, η οποία κατάφερε να

¹ Πολυμέρης Βόγλης, *Δυναμική Αντίσταση*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2022, σελ. 30.

² Δημήτρης Γλύστρας, *Η «άλλη» Αριστερά*, Αθήνα: Θεμέλιο, 2022, σελ. 48.

³ Νίκος Μανιός, «Σύμβολα και ένοπλη πολιτική βία, Χρήσεις του αντιδικτατορικού αγώνα στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης», συνέντευξη με τον Νίκο Παναγιώτου, Αθήνα, 1/7/2025, αρχείο Νίκου Παναγιώτου.

ανατρέψει την εκεί στρατιωτική δικτατορία.⁴

Όπως εξηγεί ο ερευνητής Χρήστος Χαλαζιάς, οι νέοι της εποχής, βλέποντας ότι το κίνημα τους μέσα από την στρατηγική των παραδοσιακών κομμάτων είχε αποτύχει, κάποια στιγμή απογοητεύτηκαν από τη μαζική δράση. Σημειώνει ότι κάποιοι -ελάχιστοι-, νόμιζαν πως είχαν ανακαλύψει την ιδανική μορφή οργάνωσης του επαναστατικού υποκειμένου, μέσω της ένοπλης πολιτικής βίας, φιλοδοξώντας ότι έτσι θα εξεγείρονταν οι μάζες ακολουθώντας τον δρόμο για το σοσιαλισμό. Άλλωστε αναφέρει ότι ήταν μια εποχή που κυριαρχούσε η αμφισβήτηση, ενώ προσθέτει ότι μερίδα των νέων είχε στη σκέψη της τα λόγια του Μάο Τσε Τουνγκ: «Η ελευθερία βρίσκεται στις κάννες των όπλων και ο ιμπεριαλισμός είναι ένας χάρτινος πύργος που με το πρώτο φύσημα του αέρα θα πέσει». Με τον ίδιο να καταλήγει ότι αυτά ήταν τα μοναδικά εφόδια του νέου της δεκαετίας του '60.⁵

Σημειώνεται δε ότι σημαντικό κομμάτι της αντιδικτατορικής δραστηριότητας λάμβανε χώρα στο εξωτερικό, με πλειάδα οργανώσεων να συντονίζει δράσεις κατά της δικτατορίας των συνταγματαρχών εξ αποστάσεως.

Όπως είναι γνωστό αρκετές οργανώσεις συγκροτήθηκαν σε Παρίσι, Βερολίνο, Λονδίνο, Βρυξέλλες και διάφορες ιταλικές πόλεις, σε επίπεδο ιδεολογικών αναφορών, αρκετές εξ αυτών ήταν εξόφθαλμα επηρεασμένες από τις ιδεολογικές τάσεις που αναφέραμε παραπάνω.⁶

Ανάμεσα στις δυτικές μεγαλουπόλεις όπου παρατηρήθηκε έντονη ανάπτυξη της αντιδικτατορικής δραστηριότητας, το Παρίσι ξεχώριζε, τόσο λόγω του αριθμού των Ελλήνων όπου βρίσκονταν εκεί, όσο και λόγω της γέννησης μερικών εκ των ριζοσπαστικότερων οργανώσεων δυναμικής αντίστασης.

Ενδεικτικό της κομβικής σημασίας της γαλλικής πρωτεύουσας για την άνθιση του αγώνα κατά της δικτατορίας, είναι ότι από τις 27 έως τις 28 Μαΐου του 1967, ένα σχεδόν μήνα μετά το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου, πραγματοποιήθηκε πανευρωπαϊκό συνέδριο ελλήνων φοιτητών. Κεντρικό αντικείμενο της συνέλευσης δεν ήταν άλλο από το σχεδιασμό του αντιδικτατορικού αγώνα. Η απόφαση του συνεδρίου ξεκαθάριζε ότι: «ο αγώνας ενάντια στη δικτατορία είναι σύγχρονος αγώνας ενάντια στη μοναρχία και ενάντια στον αμερικάνικο ιμπεριαλισμό», εξηγώντας ότι για την ισοπέδωση της δικτατορίας, «επιβάλλεται η χρήση κάθε μέσου, βίαιο ή όχι». Η συζήτηση εκείνη μπορεί να μην οδήγησε σε πιο απτές αποφάσεις, αποτέλεσε όμως τη

⁴ Λεωνίδας Καλλιβρετάκης, *Το Πολυτεχνείο έξω από το Πολυτεχνείο*, Αθήνα: Θεμέλιο, 2023, σελ. 56, 104.

⁵ Χρήστος Η. Χαλαζιάς, *Ιδεολογία της Ε.Ο. 17Ν. και του Ε.Λ.Α.*, Αθήνα, 1987, σελ. 8.

⁶ Γλύστρας, ό.π. σελ. 48.

γενεσιουργό πράξη για ένα γεγονός το οποίο αποτελεί ένα χρήσιμο παράδειγμα για την έρευνα μας. Τη γέννηση της οργάνωσης «Κίνημα 29^{ης} Μάη» (στο εξής Κ29Μ). Στη δημιουργία της Κ29Μ πρωτοστάτησε μεταξύ άλλων, ο Αλέξανδρος Γιωτόπουλος, μετέπειτα καταδικασμένος για συμμετοχή στην ηγετική - ιδρυτική ομάδα της Επαναστατικής Οργάνωσης 17 Νοέμβρη. Χαρακτηριστικό του πολιτικού τόνου που θα περιέγραφε την οργάνωση, είναι ότι η ονομασία της, παρέπεμπε στην οργάνωση Κίνημα της 26ης Ιουλίου του Φιντέλ Κάστρο, με την τελευταία να αποτελεί θεμέλιο της επανάστασης στην Κούβα.⁷

Η οργάνωση Κ29Μ, μοιάζει να αντλούσε τις θέσεις της από την γκεβαρική παράδοση. Κεντρικός στόχος της ήταν όχι μόνο η ανατροπή της δικτατορίας μέσω της πολιτικής βίας, αλλά και η δημιουργία επαναστατικών συνθηκών σχετικά με το τι θα ακολουθήσει. Η στρατηγική της Κ29Μ ήταν η δημιουργία επαναστατικών πυρήνων στις πόλεις, οι οποίοι με τη δράση τους θα οδηγούσαν στη δημιουργία περισσότερων αντίστοιχων ομάδων, πράγμα που θα συμπαρέσυρε τις μάζες στη γέννηση ενός επαναστατικού κινήματος. Η οργάνωση σημειώνει στο περιοδικό «Κίνημα»: «Ο στόχος μας είναι όχι μόνο η πτώση της δικτατορίας, αλλά ολόκληρου του συστήματος εξάρτησης. Η οικοδόμηση μιας κοινωνίας που την εξουσία θα έχει στα χέρια του ο Λαός».⁸

Εν τέλει η Κ29Μ διαλύθηκε λόγω διαφωνιών χωρίς να προλάβει να μετουσιώσει το πολιτικό της όραμα, ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι μέλη της φέρεται να ταξίδεψαν στην Κούβα, χωρίς να είναι βέβαιο εάν εκεί έλαβαν κάποια στρατιωτική εκπαίδευση.⁹

Αναφορικά με την οργάνωση Κ29Μ, ο ακαδημαϊκός Κώστας Βεργόπουλος, της οποίας υπήρξε μέλος, κάνει λόγο για μια ομάδα, κεντρικό αντικείμενο της οποίας ήταν ο αντιδικτατορικός αγώνας. Βασικό μέλημα της σύμφωνα με τον ίδιο, ήταν η στήριξη ατόμων που έκαναν αντίσταση κατά της δικτατορίας στην Ελλάδα, χαρακτηρίζοντας τα αποτελέσματα της δράσης της πενιχρά.¹⁰

Ο θεατρικός συγγραφέας Ανδρέας Στάικος, επίσης μέλος της Κ29Μ, μιλάει για ένα μικρό πυρήνα που δεν ξεπερνούσε τα 6 άτομα. Την περιορισμένη συμμετοχή συνδέει με τους βίαιους και ανατρεπτικούς σκοπούς της οργάνωσης, το προφίλ αυτό, τονίζει, καθιστούσε αδύνατη τη

⁷ Βόγλης, ό.π. σελ. 114.

⁸ Πολυμέρης Βόγλης, «Δυναμική Αντίσταση», «Κίνημα 29 Μαΐου», Κίνημα 4 – 5 (Ιούνιος 1968), σελ. 56 – 57, 60.

⁹ Βόγλης, ό.π. σελ. 115.

¹⁰ Κώστας Βεργόπουλος, «Η τρομοκρατία στην Ελλάδα», συνέντευξη με τον Κώστα Βαξεβάνη, NET, <https://archive.ert.gr/90079/>.

διεύρυνση της. Σχετικά με την παρουσία του Αλέξανδρου Γιωτόπουλου αναφέρει ότι ο ρόλος του ήταν ίσος με των υπόλοιπων μελών, προσθέτοντας ότι ο τελευταίος απέβλεπε σε στόχους πολύ μεγαλύτερους από τον αντιδικτατορικό αγώνα.¹¹

Ακολουθώντας τα βήματα του Αλέξανδρου Γιωτόπουλου, μετά την Κ29Μ, έρχεται η δημιουργία της Λαϊκής Επαναστατικής Αντίστασης (στο εξής ΛΕΑ), το 1971. Η εν λόγω οργάνωση αποτέλεσε ένα κράμα από πρώην μέλη της Κ29Μ και της «Μαχητικής Ομάδας “Μακρυγιάννης”».

Η νέα αυτή οργάνωση στην οποία ηγείτο ο Αλέξανδρος Γιωτόπουλος είχε ως στόχο, πέραν της ανατροπής της δικτατορίας, την ανατροπή του καπιταλισμού. Παρατηρούμε ότι και στη δεύτερη αυτή ομάδα που συμμετέχει ο Αλέξανδρος Γιωτόπουλος, ο προσανατολισμός παραμένει ο ίδιος, γεγονός που σχηματίζει την εντύπωση ενός μακροπρόθεσμου οράματος πίσω από τις αντιδικτατορικές ενέργειες.¹²

Στη διακήρυξη της ΛΕΑ, η ένοπλη λαϊκή αντίσταση παρουσιάζεται «σαν βασική μορφή πάλης, στρατηγική κατάληψης της εξουσίας και όχι μέσο πίεσης. Με ένοπλη αντίσταση εννοείται, μια σειρά από ένοπλες και βίαιες πολιτικές πράξεις στις πόλεις, ένας πόλεμος βαθμιαίας φθοράς του φασιστικού καταπιεστικού μηχανισμού και της ολιγαρχίας, που αποσκοπεί στη μαζικοποίηση του αγώνα, να δημιουργεί τις προϋποθέσεις ανάπτυξης μαζικών κινητοποιήσεων. Κλιμακώνοντας έτσι τον αγώνα και συνδυάζοντας την ένοπλη λαϊκή πάλη με άλλες μορφές πάλης θα μπορέσουμε να φτάσουμε μέχρι την τελική αναμέτρηση και τη νίκη.»¹³

Σύμφωνα με το σχεδιασμό της ΛΕΑ, οι αντιδικτατορικές ομάδες θα αποτελούσαν το θεμέλιο για τον λαϊκό στρατό της επόμενης ημέρας, ο οποίος με τη σειρά του θα ήταν η αιχμή του δόρατος στον αγώνα κατά του καπιταλισμού. Όπως βλέπουμε και στο κομμάτι αυτό η γραμμή της ΛΕΑ δεν ξεμακρύνει από εκείνης της Κ29Μ. Στα κείμενα της ΛΕΑ οι Τουπαμάρος και το Movimiento de Liberación Nacional της Ουρουγουάη, παρουσιάζονται ως παράδειγμα προς μίμηση.

¹¹ Ανδρέας Στάικος, «Η τρομοκρατία στην Ελλάδα», συνέντευξη με τον Κώστα Βαξεβάνη, NET <https://archive.ert.gr/90079/>.

¹² Βόγλης, ό.π. σελ. 120.

¹³ Πολυμέρης Βόγλης, «Δυναμική Αντίσταση», ΑΣΚΙ, Συλλογή Φ. Ηλιού, «Διακήρυξη», περιλαμβάνεται στο πολυγραφημένο φυλλάδιο Λ.Ε.Α. Λαϊκή Επαναστατική Αντίσταση, σελ. 120.

Βάσει των παραπάνω καταλαβαίνουμε, ότι η ιδέα της ένοπλης πολιτικής βίας, είτε για αμιγώς αντιδικτατορικούς σκοπούς είτε όχι, δεν ήταν απλώς γνωστή σε χώρους των αγωνιστών κατά της δικτατορίας, αλλά μοιάζει να ασκούσε και μια έντονη γοητεία. Παράλληλα, η αναφορά στις δύο οργανώσεις στις οποίες έδρασε ο Αλέξανδρος Γιωτόπουλος, μας δίνουν μια εικόνα αναφορικά με τις ιδεολογικές του καταβολές, οι οποίες φαίνεται να έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη μετέπειτα πορεία του.

Το μεγάλο «εργαστήριο» της μεταπολίτευσης και η ένοπλη πολιτική βία

Πριν φτάσουμε στις οργανώσεις ένοπλης πολιτικής βίας που έδρασαν κατά τη Μεταπολίτευση, οφείλουμε να περιγράψουμε την ατμόσφαιρα που επικρατούσε στους κόλπους των αγωνιστών του αντιδικτατορικού αγώνα αλλά και γενικότερα στο χώρο της ριζοσπαστικοποιημένης αριστεράς την πρώτη περίοδο μετά την κατάρρευση της δικτατορίας. Ένα κεντρικό ερώτημα το οποίο απασχολούσε τους παραπάνω κύκλους είχε να κάνει, με το αν η πολιτική συσχετισμοί έπρεπε να επιστρέψουν εκεί όπου βρίσκονταν προδικτατορικά, ή εάν η ρήξη θα έπρεπε να είναι καθολική με το παρελθόν της χώρα. Παρά τα σημαντικά ζητήματα που έφερνε στο διάλογο η νέα εποχή για τη χώρα, ο Δημήτρης Παπαχρήστος, αγωνιστής του αντιδικτατορικού αγώνα και γνωστός ως «η φωνή του ραδιοφωνικού σταθμού του Πολυτεχνείου», σημειώνει ότι η συζήτηση για τη συνέχιση του ένοπλου αγώνα δεν ήταν έντονη κατά την πρώτη εποχή της Μεταπολίτευσης.¹³ Ο Νίκος Μανιός αφηγείται ότι η δημιουργία οργανώσεων ένοπλης βίας δεν ήταν κάτι το αναμενόμενο, κρίνοντας από τη γενικότερη ατμόσφαιρα της εποχής, καθώς οι σχετικές τάσεις δεν ήταν εμφανείς, τουλάχιστον σε πειστικό βαθμό.¹⁴

Ο καταδικασμένος για τη συμμετοχή του στη 17 Ν, Δημήτρης Κουφοντίνας, αναφέρει σχετικά: «Με τη Μεταπολίτευση οι ένοπλες επαναστατικές ομάδες διαλύθηκαν. Πολλά μέλη τους προσχώρησαν σε νόμιμες πολιτικές οργανώσεις. Άλλοι έμειναν ανένταχτοι, δούλεψαν ανοιχτά στους μαζικούς αγώνες, σεμνοί, ανώνυμοι για τους πολλούς, δεν θέλησαν να βγάλουν στην πολιτική διατίμηση τη δράση, τον αγώνα, το αίμα τους. Κάποιες αρχικές διεργασίες που ξεκίνησαν για να βρεθούν αρκετοί από τις δυναμικές οργανώσεις, να συζητήσουν τι προοπτικές υπάρχουν για κοινή δράση, δεν προχώρησαν, ήταν πολλές οι φυγόκεντρες τάσεις, ήταν πολλοί

¹³ Δημήτρης Παπαχρήστος, «Σύμβολα και ένοπλη πολιτική βία, Χρήσεις του αντιδικτατορικού αγώνα στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης», συνέντευξη με τον Νίκο Παναγιώτου, Αθήνα, 9/5/2025, αρχείο Νίκου Παναγιώτου.

¹⁴ Νίκος Μανιός, ό.π.

που το αντιμετώπισαν με επιφύλαξη, με περίσκεψη»¹⁵

Τα μέλη της εγχώριας εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς φαίνεται να μην απέκλειαν καθ' ολοκληρίαν την προοπτική της ένοπλης δράσης. Να υπενθυμίσουμε εδώ ότι αναφερόμενοι στην «ένοπλη βία» δεν πρέπει να έχουμε στο μυαλό μας υποχρεωτικά τις εκτελέσεις ή τις επιχειρήσεις μεγάλης κλίμακας. Άλλωστε ήδη από τα χρόνια της επταετίας, η τοποθέτηση εκρηκτικών χαμηλής δυναμικής ήταν μια προσφιλής πρακτική για προπαγανδιστικούς λόγους. Αξίζει επίσης να καταθέσουμε ότι τέτοιες πράξεις δεν έφεραν κάποιο αρνητικό ηθικό φορτίο, μιας και είχαν ταυτιστεί με τη δυναμική αντίδραση κατά της δικτατορίας. Με τον αντιδικτατορικό αγώνα, όλα αυτά τοποθετούνταν στο χώρο του άμεσου παρελθόντος, τα άτομα του χώρου τα είχαν βιώσει ή ακόμη και υλοποιήσει, πράγμα που στο μυαλό τους τα έκανε να μοιάζουν πιο απτά και πιο ρεαλιστικά ως προοπτική δράσης.

Παρόλα αυτά σημειώνεται ότι η πλειοψηφία των οργανώσεων έκρινε ότι οι συνθήκες κατά την πρώτη εποχή της μεταπολίτευσης δεν ήταν κατάλληλες για την ανάπτυξη του ένοπλου αγώνα.¹⁶

Άλλωστε, οι συζητήσεις των οργανώσεων που υπάγονταν στην ριζοσπαστικοποιημένη αριστερά, στις περισσότερες περιπτώσεις κατέληγαν στην αποστροφή προς το αντάρτικο πόλεως, καθώς παρουσιαζόταν ως μια στρατηγική με αποπροσανατολιστικό χαρακτήρα, που εν τέλει δεν μπορούσε να οδηγήσει σε ουσιαστικές αλλαγές. Σημειώνεται δε ότι ρόλο σε αυτό, έπαιξε και η σκληρή κριτική απέναντι σε τέτοιες πρωτοβουλίες, τόσο από τα αστικά κόμματα όσο και από το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος. Η εν λόγω κριτική περιέγραφε τέτοιες ενέργειες ως ανεύθυνες, και εν τέλει απειλητικές για τη «νεογέννητη» και «ευπαθή» δημοκρατία. Στα προαναφερθέντα πρέπει να συνυπολογιστεί και η στάση της κοινής γνώμης, η οποία, ταλαιπωρημένη από την πολυετή δικτατορία, έβλεπε με εξαιρετικά αρνητικό τρόπο οτιδήποτε σχετιζόταν με την ένοπλη βία, μιας και ακόμη υπήρχε ο φόβος μιας ενδεχόμενης επιστροφής πραξικοπηματιών στην εξουσία.¹⁷

Με πεδίο εκκίνησης την δημιουργία του ΕΛΑ, η δημοσιογράφος Δώρα Αντωνίου, εξηγεί ότι της ίδρυσης της παραπάνω οργάνωσης, προηγήθηκαν διεργασίες μεταξύ προσώπων τα οποία

¹⁵ Δημήτρης Κουφοντίνας, Γεννήθηκα 17 Νοέμβρη, Αθήνα: Α.Α. Λιβάνη, 2014, σελ. 165

¹⁶ Γλύστρας, ό.π. σελ. 62 - 63.

¹⁷ Στο ίδιο. σελ. 65.

κατά βάση προέρχονται από το περιβάλλον του αντιδικτατορικού αγώνα. Όπως διαπίστωσε, η αφορμή για τις ζυμώσεις αυτές, ήταν η αντίδραση μερίδας των οργανώσεων σχετικά με τους νέους πολιτικούς συσχετισμούς που δημιουργούσε η μεταπολίτευση. Η Δώρα Αντωνίου επιβεβαιώνει ότι η πλειοψηφία των μελών των δυναμικών οργανώσεων αποφάσισε να δείξει εμπιστοσύνη στη δημοκρατία. Παρόλα αυτά υπήρξαν και οι μειοψηφούντες, που διεμήνυαν ότι το καθεστώς της καταπίεσης του λαού θα συνεχιζόταν, με διαφορετικούς απλώς εκφραστές οι οποίοι θα έφεραν ένα δημοκρατικό «προσωπείο». Η μειοψηφία αυτή αντιλαμβανόταν ως μοναδικό τρόπο αντίδρασης την ένοπλη πάλη και τα αντάρτικα πόλεως.¹⁸

Στον αντίποδα των παραπάνω, βρίσκεται η μεγάλη συζήτηση για τη λεγόμενη «συνέλευση των 300», η οποία φέρεται να ήταν μια συγκέντρωση «μπαρουτοκαπνισμένων» από τον αντιδικτατορικό αγώνα προσώπων, από διαφορετικές οργανώσεις, τα οποία συναντήθηκαν για να συζητήσουν τα επόμενα βήματα τους μετά την πτώση της δικτατορίας. Σύμφωνα με τον Χρήστο Χαλαζιά έγινε μια μεγάλη συνέλευση, στην οποία συμμετείχε σχεδόν το σύνολο των αντιδικτατορικών οργανώσεων του εξωτερικού και κάποιες ελληνικές. Ο ίδιος εξηγεί ότι ο αριθμός των συμμετεχόντων ενδέχεται να ξεπερνούσε τα 300 άτομα.

Ο κ. Χαλαζιάς τοποθετεί τη συνέλευση πριν τις εκλογές του 1974. Έγιναν παραπάνω από μία συγκεντρώσεις, σημειώνει, κάνοντας λόγο για μία στην Πεντέλη και μία στο Κορωπί. Θέλοντας να τονίσει το εύρος της συμμετοχής, ανέφερε ότι μέχρι και το Πανελλήνιο Αντιδικτατορικό Μέτωπο (ΠΑΜ), που είχε ιδρύσει λίγο μετά το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου, ο Μίκης Θεοδωράκης, έδωσε το παρών. Η συνέλευση είχε αμιγώς πολιτικό χαρακτήρα ενώ οι ομάδες συμφώνησαν ότι θα παρακολουθούν τις εξελίξεις με το όπλο «παρά πόδα». Ο Χρήστος Χαλαζιάς, καταθέτει τη βεβαιότητα, ότι ο αντιδικτατορικός αγώνας αποτέλεσε το εφαλτήριο για τις ένοπλες οργανώσεις μεταπολιτευτικά, προσθέτοντας ότι εκείνη την πρώτη εποχή, ένα στοιχείο το οποίο έπαιξε ρόλο σε αυτό, ήταν η επιστροφή του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην εξουσία, αναφέροντας:

«Στη συνείδηση αρκετών προσώπων από τους εν λόγω κύκλους, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής επιβίωνε με τις μνήμες από τη δεκαετία του '60 (σ.σ. «εκλογές βίας και νοθείας», δεξιό παρακράτος, δολοφονία Λαμπράκη κτλπ)».

Καταλήγοντας, ο Χρήστος Χαλαζιάς τονίζει ότι στα μάτια των προσώπων που

¹⁸ Δώρα Αντωνίου, «Η «μάννα» ΕΛΑ, τα παρακλάδια και οι επίγονοι», <https://www.kathimerini.gr/politics/142520/h-mana-ela-ta-parakladia-kai-oi-epigono/>.

στελέχωσαν τις μετέπειτα οργανώσεις της ένοπλης πολιτικής βίας, η νέα πολιτική πραγματικότητα που οριζόταν κατά τη μεταπολίτευση έμοιαζε να είχε αντιλαϊκό χαρακτήρα, μια άποψη η οποία πυροδότησε εξελίξεις στον ευρύτερο χώρο.¹⁹

Άλλωστε, σε αυτήν την αίσθηση του αλύτρωτου αγώνα, ο οποίος αν και έγινε, τελικά έφερε στην εξουσία τα ίδια πρόσωπα, συμβάλει και η αναφορά του μέλους της 17 Ν, Σάββα Ξηρού, καθώς στο βιβλίο του «Πολιτική Ευθύνη» σημειώνει ότι η 17 Ν έπιασε το νήμα από τα αιτήματα του 1973, πράγμα που τονίζει το στοιχείο της συνέχισης της πάλης προς ικανοποίηση των αιτημάτων που ορίστηκαν εκείνη την εποχή.²⁰

Αναφορικά με τη «συνέλευση των 300» ο Νίκος Μανιός δηλώνει άγνοια. Αυτό για το οποίο εκφράζει βεβαιότητα είναι ότι σε περίπτωση που μια τέτοια συνέλευση υπήρξε, δεν θα υπήρχε τρόπος να μην το γνώριζε η Ασφάλεια. Ο κ. Μανιός εξηγεί ότι βρέθηκε μετά τη μεταπολίτευση σε συναντήσεις αριστεριστών, οι οποίες ήταν όλες υπό την παρακολούθηση της αστυνομίας, από τους λεγόμενους «ασφαλίτες», όπως σημειώνει χαρακτηριστικά· ο αριθμός των οποίων ήταν από 2 έως 3 ανά περίπτωση.

Συνεχίζοντας, ο αγωνιστής της «20^{ης} Οκτώβρη», δεν αποκλείει το ενδεχόμενο μεταξύ των μελών τέτοιων οργανώσεων να υπήρχαν και νεαροί αστυνομικοί οι οποίοι παρουσιάζονταν ως μέλη του αντιδικτατορικού αγώνα ή φίλα προσκείμενοι στην ένοπλη προοπτική.²¹

Όπως εξηγεί ο ιστορικός Πολυμέρης Βόγλης, υπήρξαν και περιπτώσεις μελών του αντιδικτατορικού αγώνα που πίστευαν ότι η υπόθεση του ένοπλου αγώνα δεν είχε λήξει με την πτώση της χούντας των απριλιανών, καθώς στη συνείδηση τους δεν είχε επιτευχθεί ο απώτερος στόχος του αγώνα, ο οποίος ήταν η ανατροπή του καπιταλισμού. Μία άποψη που υπήρχε στους κύκλους των ένοπλων αντιδικτατορικών οργανώσεων, όπως είδαμε και στις περιπτώσεις Κ29Μ και ΛΕΑ, ήταν ότι η συνέχιση της δράσης με ένοπλα μέσα, θα μπορούσε να δώσει στον λαό μια επαναστατική ροπή, βάζοντας τη βάση των πολιτών σε τροχιά σύγκρουσης με το καπιταλιστικό καθεστώς.²²

Η συνέχιση του ένοπλου αγώνα μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας, οδήγησε σε εσωτερικές διαφωνίες μεταξύ των μελών σειράς αντιδικτατορικών οργανώσεων αναφορικά με τα επόμενα βήματα τους. Ο ιστορικός παραθέτει ως χαρακτηριστικότερο το παράδειγμα την

¹⁹ Χρήστος Η. Χαλαζιάς, «Σύμβολα και ένοπλη πολιτική βία, Χρήσεις του αντιδικτατορικού αγώνα στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης», συνέντευξη με τον Νίκο Παναγιώτου, Αθήνα, 6/5/2025αρχείο Νίκου Παναγιώτου.

²⁰ Σάββας Ξηρός, *Πολιτική Ευθύνη*, Αθήνα: Εκδόσεις Κονιδάρη, 2014, σελ. 194.

²¹ Νίκος Μανιός, ό.π.

²² Βόγλης, ό.π. σελ. 240.

«20^η Οκτώβρη».

Πριν προχωρήσουμε να παραθέσουμε μερικές πληροφορίες αναφορικά με την προαναφερθείσα οργάνωση. Η ίδρυση της αντιδικτατορικής ομάδας τοποθετείται στις 20 Οκτωβρίου 1969 στο εξωτερικό, στην προσπάθεια αυτή πρωτοστάτησαν οι Δημήτρης Ψυχογιός, Γιώργος Σερίδης και Χρήστος Κασίμης. Μεταξύ των εμβληματικότερων μελών ήταν οι Νίκος Μανιός και Γιώργος Σαγιάς. Κατά την 20^η Οκτώβρη, η δικτατορία των απριλιανών, δεν ήταν παρά μια προέκταση των πολιτικών συσχετισμών που επικρατούσαν προπραξικοπηματικά. Σύμφωνα με το παραπάνω αξίωμα, τα μέλη της οργάνωσης απέκλειαν την επιστροφή στην κατάσταση που προηγείτο της χούντας. Στα κείμενά της η 20 Οκτώβρη όριζε ως κεντρικό ζητούμενο, πέραν της ανατροπής της δικτατορίας, την «απελευθέρωση από τον αμερικανικό ιμπεριαλισμό», τη βίαιη ανατροπή του καπιταλιστικού συστήματος και τη δημιουργία μιας «ελεύθερης σοσιαλιστικής Ελλάδας». Η δράση της 20^{ης} Οκτώβρη κατά την περίοδο του αντιδικτατορικού αγώνα σχετιζόταν με την τοποθέτηση εκρηκτικών μηχανισμών σε συμβολικούς στόχους. Ενδεικτικά αναφέρουμε το χτύπημα στον περιβάλλοντα χώρο της Σχολής Ευελπίδων, όπου διεξαγόταν η λεγόμενη «δίκη των 35» της Δημοκρατικής Άμυνας τον Μάρτιο του 1970, αλλά και τις βομβιστικές επιθέσεις στο άγαλμα του Τρούμαν, όπως και σε αυτοκίνητα της κρατικής ραδιοτηλεόρασης.²³

Ο Πολυμέρης Βόγλης υποστηρίζει ότι στις αρχές του 1975, μέσα στην 20^η Οκτώβρη αναπτύχθηκαν δύο τάσεις, η πρώτη υποστήριζε ότι η συνέχιση της πολιτικής βίας έπρεπε να είναι περιορισμένης έντασης και το βάρος της δράσης να πέφτει στην επικοινωνία με τα κοινωνικά κινήματα, ενώ η δεύτερη τάση, η ριζοσπαστικότερη, πίστευε στην κλιμάκωση της βίας, προτείνοντας ένα πιο περιορισμένο και εν ταυτώ συνωμοτικότερο τρόπο λειτουργίας της οργάνωσης.

Οι δύο αυτοί πόλοι σύμφωνα με πηγές παρουσιάζονται ως το πεδίο εκκίνησης για τη δημιουργία του ΕΛΑ και της 17 Ν. «Τον ΕΛΑ ίδρυσαν ο Χρήστος Κασίμης, μετά την αυτοδιάλυση της 20 Οκτώβρη στην οποία συμμετείχε, μαζί με τον Κώστα Αγαπίου της Ομάδας “Άρης” του “Ρήγα Φεραίου”. Ο ΕΛΑ ήταν προσανατολισμένος στη λογική του αντάρτικου πόλης, δηλαδή πίστευε ότι ο ένοπλος αγώνας θα έπρεπε να είναι συνδεδεμένος με το κοινωνικό κίνημα και ιδιαίτερα τους εργατικούς αγώνες και τις απεργίες που τότε εξαπλώνονταν στην

²³ Πολυμέρης Βόγλης, «20^ή Οκτώβρη / Οι άνθρωποι πίσω από τις μπόμπες που ταρακούνησαν τη χούντα», https://www.avgi.gr/koinonia/401989_oi-anthropoi-piso-apo-tis-mpompes-poy-tarakounisan-ti-hoynta.

Ελλάδα.»²⁴

Ο Νίκος Μανιός ξεκαθαρίζει παρόλα αυτά ότι η 20^η Οκτώβρη αυτοδιαλύθηκε λίγο μετά την κατάρρευση της χούντας των συνταγματαρχών, αναφέροντας: «Η 20^η Οκτώβρη διαλύθηκε με σχετική ανακοίνωση, με την πτώση της δικτατορίας, κρίναμε ότι δεν υπήρχε λόγος να συνεχίσει η οργάνωση μας τη δράση της». Ο ίδιος επαναλαμβάνει ότι μετά τη δικτατορία δεν υπήρχε σημαντικός διάλογος στον ευρύτερο χώρο των μελών του αντιδικτατορικού αγώνα σχετικά με τη συνέχιση της ένοπλης βίας. Παράλληλα σημειώνει ότι η πλειοψηφία των αντιδικτατορικών αγωνιστών δεν είχαν χρησιμοποιήσει ένοπλα μέσα για να ορθώσουν ανάστημα απέναντι στους Απριλιανούς, χαρακτηρίζοντας τις σκέψεις περί συνέχισης του ένοπλου αγώνα «παράκαιρες και παράλογες.» Ο ίδιος προσθέτει: «Δεν είναι δεδομένο ότι αν περνούσες από τον αντιδικτατορικό αγώνα υποχρεωτικά θα πέθαινες με το όπλο στο χέρι, στην περίπτωση αυτή δεν ίσχυσε το “μια φορά καουμπόι, πεθαίνεις καουμπόης” εμείς καταλάβαμε από νωρίς ότι η ένοπλη βία δεν μπορούσε να συνεχιστεί μετά την πτώση της χούντας. Γυρνώντας από την εξορία είπαμε ότι είχαμε να κάνουμε για την χούντα το κάναμε.»²⁵

Τρεις δολοφονίες με «αέρα» επταετίας και η «παρ’ ολίγον» εκτέλεση Θεοφιλογιαννάκου

Τρεις δολοφονίες, έρχονται να ορίσουν, όχι μόνο το ύφος της μεταπολιτευτικής ένοπλης πολιτικής βίας, αλλά και τον τρόπο που αυτή επιβιώνει στη συνείδηση μερίδας των πολιτών. Γίνεται λόγος για τις εκτελέσεις των Ρίτσαρντ Γουέλς, Ευάγγελου Μάλλιου και Πέτρου Μπάμπαλη. Τα εν λόγω πρόσωπα με τις ιδιότητες τους, που θα αναλύσουμε στη συνέχεια, θα μπορούσε κάποιος να πει ότι συμπύκνωναν όλα όσα πολεμούσε ο αντιδικτατορικός αγώνας, από τον αμερικανικό ιμπεριαλισμό μέχρι το βαθύ κράτος της χούντας και του ΕΑΤ-ΕΣΑ. Αυτή η διάσταση των ενεργειών, ήταν κάτι το οποίο προπαγανδίστηκε παντοιοτρόπως από την πλευρά των ανταρτών πόλεως, θέλοντας να υπογραμμίσουν τα αντιδικτατορικά αιτήματα ως πλαίσιο εκκίνησης των πράξεων που εξετάζουμε. Η διαφανόμενη αυτή σύνδεση ανάμεσα στον αντιδικτατορικό αγώνα και τις μεταπολιτευτικές οργανώσεις ένοπλης πολιτικής βίας, από την άλλη έγινε η βάση για το σκεπτικό των αρχών, οι οποίες έστρεψαν τις έρευνες τους κατά των κύκλων των πρώην αγωνιστών του αντιδικτατορικού αγώνα, προς εντοπισμό των στελεχών των επαναστατικών οργανώσεων.

²⁴ Βόγλης, ό.π. σελ.240 – 241.

²⁵ Νίκος Μανιός, ό.π.

Η δολοφονία του σταθμάρχη της CIA, Ρίτσαρντ Γουέλς

Ας ξεκινήσουμε με τον βίο και την πολιτεία του πρώτου θύματος της ένοπλης πολιτικής βίας κατά τη μεταπολίτευση, του τότε σταθμάρχη της CIA στην Αθήνα, Ρίτσαρντ Γουέλς, ο οποίος εκτελέστηκε από τη 17 Ν τα Χριστούγεννα του 1975. Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα της CIA, ο Ρίτσαρντ Γουέλς ήταν γνωστός στην υπηρεσία για την αγάπη του για την Ελλάδα και τα ταξίδια του σε όλο τον κόσμο, ενώ απέκτησε με τα χρόνια τη φήμη βαθιά καταρτισμένου γλωσσολόγου της Ελληνικής Γλώσσας. Οι σπουδές του στο Harvard σχετίζονταν με την Ιστορία της Εγγύς Ανατολής και την Ελληνική γλώσσα. Εντάχθηκε στη CIA τον Ιούλιο του 1951. Η δράση του μέχρι το 1958, όπου επέστρεψε στην Ουάσινγκτον, τοποθετείτο στην Ευρώπη, ενώ έδρασε και σε διάφορες νοτιοαμερικανικές χώρες.

Σύμφωνα με τη CIA, ο Γουέλς με ενθουσιασμό δέχθηκε τη θέση του σταθμάρχη της υπηρεσίας στην Αθήνα, λέγοντας σε φίλους ότι πηγαίνοντας στην Ελλάδα ήταν σαν να πηγαίνει στο σπίτι του. Όπως σημειώνει η ίδια πηγή, η δολοφονία του Γουέλς πραγματοποιήθηκε την 23^η Δεκεμβρίου του 1975, κατά την επιστροφή του Αμερικανού πράκτορα, μετά της οικογενείας του, από μία χριστουγεννιάτικη δεξίωση που παρέθεσε στην οικία του ο πρέσβης των ΗΠΑ στην Ελλάδα. Ο Ρίτσαρντ Γουέλς ήταν 46 ετών.²⁶

Σε πολύ διαφορετικό τόνο περιγράφει το προφίλ του στόχου της 17 Ν ο Δημήτρης Κουφοντίνας, σημειώνοντας: «Ο Γουέλς δεν ήταν πρωτόφερτος στην Ελλάδα. Έμαθε να μιλά τέλεια τα ελληνικά στην πρώτη θητεία του στη χώρα, από το 1952 μέχρι το 1960. Ήταν τα χρόνια που εδραιωνόταν η αμερικανοκρατία και αυτός υπηρετούσε στην αμερικανική στρατιωτική αποστολή JUSMAG, μια υπηρεσία με ρόλο-κλειδί για τα στρατιωτικά πολιτικά πράγματα της χώρας. Εκείνα τα πρώτα εννιά χρόνια ο Γουέλς στρατολόγησε ή «χειρίστηκε» πολλούς από τους Έλληνες πολιτικούς και αξιωματικούς που επιζητούσαν την εύνοια των υπαλλήλων της υπερδύναμης για να ανελιχθούν στην καριέρα τους. Είχε κομβικό ρόλο στην επεξεργασία των σχεδίων «Περικλής» και «Προμηθεύς», για τις εκλογές βίας και νοθείας του 1961 και για την επιβολή της στρατιωτικής δικτατορίας του 1967. Από το 1960 μέχρι το 1964 βρίσκεται ως πράκτορας της CIA στην Κύπρο. Και από τη θέση αυτή προωθεί το σχεδιασμό των

²⁶ Central Intelligence Agency, Richard S. Welch, CIA: Honoring Heroes, <https://www.cia.gov/legacy/honoring-heroes/heroes/richard-s-welch/>.

ΗΠΑ για τη διχοτόμηση της Κύπρου.»²⁷

Στην προκήρυξη της 17 Ν που απεστάλη μετά την εξόντωση του Ρίτσαρντ Γουέλς και την ετεροχρονισμένη δημοσίευση της στη γαλλική Liberation, σχεδόν ένα χρόνο μετά, η οργάνωση ορίζει τη CIA, και εν ταυτώ τις Ηνωμένες Πολιτείες, ως το δάκτυλο που μεταξύ άλλων στήριξε το πραξικόπημα του 1967 και εν συνεχεία υποστήριξε την επταετή δικτατορία, που οδήγησε τελικώς στην προδοσία της Κύπρου.

Στην εν λόγω προκήρυξη γίνεται ξεκάθαρο ότι για την 17 Ν ο αμερικανικός παράγοντας συνεχίζει να ορίζει τις τύχες της χώρας και με το πέρας της μεταπολίτευσης, κάνοντας ειδική αναφορά στα πετρέλαια και την διαχείριση του Αιγαίου όπως και τη διχοτόμηση της Κύπρου. «Ο λαός δεν είναι αγέλη από πρόβατα», τονίζεται χαρακτηριστικά, σημειώνοντας ότι οι Αμερικανοί πρέπει να καταλάβουν πως πλέον ο λαός θα αντιδράει στις βουλές τους.

Στο πρόσωπο του σταθμάρχη της CIA, Ρίτσαρντ Γουέλς, η 17 Ν έβλεπε έναν «συνυπεύθυνο για όλα τα εγκλήματα που έκανε η CIA σε βάρος του λαού μας». Παράλληλα, σφοδρή είναι η κριτική της οργάνωσης, σχετικά με την αντιμετώπιση προσώπων που συμμετείχαν στο δικτατορικό καθεστώς από την μεταπολιτευτική ελληνική δικαιοσύνη. Η οργάνωση υπογραμμίζει σε όλους τους τόνους ότι η δικαιοσύνη είναι «ανύπαρκτη», αναφέροντας χαρακτηριστικά: «Ξέρει (σ.σ. ο ελληνικός λαός) ότι Δικαιοσύνη δεν υπάρχει απ' τη στιγμή που απαλλάσσονται οι 104 φασίστες υπουργοί, απ' τη στιγμή που αθωώνονται οι βασανιστές της Χαλκίδας. Και ξέρει ακόμη ότι αυτοί που καταδικάστηκαν είναι για τα μάτια κι ότι το πολύ σ' ένα χρόνο θάναι όλοι έξω, με αμνηστία, όπως ακριβώς έγινε και με τους κατοχικούς δοσιλόγους.»

Η 17 Ν προσπαθεί να ορίσει τους προσανατολισμούς για την μεταπολιτευτική πορεία του λαού, με θεμέλιο την Εξέγερση του Πολυτεχνείου, σημειώνοντας πως για τον λαό μένει μόνο ο δρόμος του αγώνα, των μαζικών κινητοποιήσεων και των δυναμικών ενεργειών. «Είναι ο δρόμος που χάραξε με το αίμα της ηρωικής λαϊκή εξέγερση του Πολυτεχνείου που γκρέμισε σαν τραπουλόχαρτα τη “φιλελευθεροποίηση” του Παπαδόπουλου, ο δρόμος που θα γκρεμίσει και σήμερα το νέο φασισμό με κοινοβουλευτικό μανδύα...»

Διαπιστώνουμε στο σημείο αυτό ότι και μέσα στην 17 Ν ήταν διάχυτη, η ευρέως διαδεδομένη άποψη στους κύκλους της ριζοσπαστικής αριστεράς, ότι η αποκατάσταση της δημοκρατίας δεν ήταν παρά μια κεκαλυμμένη συνέχεια των ακροδεξιών μηχανισμών.

²⁷ Κουφοντίνας, ό.π. σελ. 177.

Καταλήγοντας, η οργάνωση σημειώνει, ότι ο δρόμος του Πολυτεχνείου στο τέλος θα οδηγήσει «στην πραγματική Ανεξαρτησία, στην πραγματική Δημοκρατία για τον εργαζόμενο λαό κι όχι στο καλυμμένο φασισμό, στη Λαϊκή Εξουσία και το Σοσιαλισμό.»²⁸

Συνοψίζοντας, στην πρώτη αυτή προκήρυξη της η 17 Ν παρουσιάζεται ως συνεχιστής ενός αλύτρωτου αγώνα, με στόχο να συντονίσει τις μάζες σε μια πορεία για την ουσιαστική αποκατάσταση της δημοκρατίας, η οποία υποχρεωτικά περνάει μέσα από τη «δίκαιη λαϊκή επαναστατική βία», στα πλαίσια της οποίας πραγματοποιήθηκε και η εκτέλεση του αμερικανού πράκτορα. Όπως διαπιστώνουμε, η Εξέγερση του Πολυτεχνείου και ο αντιδικτατορικός αγώνας, παρουσιάζονται ως τα εφαιθήρια εκείνα, τα οποία θα οδηγήσουν τον ελληνικό λαό στην ανάκτηση της ελευθερίας του. Η 17 Ν έρχεται και παίρνει τους εχθρούς του Πολυτεχνείου και τους κάνει δικούς της, λόγος γίνεται για το φασισμό, τον αμερικανικό ιμπεριαλισμό, τους εντοπίους συνεργάτες των ξένων συμφερόντων, αλλά και τα «αποπαίδια» των Απριλιανών, τα οποία, δια της ατιμωρησίας τους, υπογραμμίζουν στα μάτια των μελών της οργάνωσης, ότι εκείνοι πρέπει να αποδώσουν δικαιοσύνη, μιας και η επίσημη δικαιοσύνη απέτυχε.

Στις 26 Δεκεμβρίου του 1975, η 17 Ν επανέρχεται με μια ανακοίνωση προς τον τύπο, προς υπεράσπιση της εκτέλεσης του Ρίτσαρντ Γουέλς, από τα «ψέματα των εφημερίδων». Πέρα από την κριτική που ασκείται σχετικά με το «κουκούλωμα» της πρώτης προκήρυξης, ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα όσα αναφέρονται σε ότι έχει να κάνει με τη στάση των κομμάτων. Ειδική αναφορά γίνεται στις αναφορές από πλευράς πολιτικών χώρων για «προβοκάτσια», με την οργάνωση να τονίζει ότι η στάση των κομμάτων ήταν ανάλογη και κατά την Εξέγερση του Πολυτεχνείου, την οποία και τότε είχαν χαρακτηρίσει ως τέτοια, προσθέτοντας ότι οι ηγεσίες των κομμάτων «ευθύνονται για την αμαχητί παράδοση του Λαού στους φασίστες την 21 Απρίλη 1967».

Σε επιχειρησιακό επίπεδο, σύμφωνα με τον Δημήτρη Κουφοντίνα, εν αρχή εξεταζόταν η απαγωγή του Ρίτσαρντ Γουέλς και όχι η εκτέλεση του. Στόχος ήταν η ανάκριση του σταθμάρχη της CIA, ώστε να δοθούν απαντήσεις από τον αμερικανό αξιωματούχο σχετικά με τη συμμετοχή των αμερικανικών μυστικών υπηρεσιών στην Ελλάδα από το 1947 και μετά. Τελικά, ελλείψει ικανού αριθμού προσώπων, ώστε να γίνει η απαγωγή, αποφασίστηκε τελικώς η εκτέλεση του, αν

²⁸ 17 Νοέμβρη, *Οι προκηρύξεις 1975 – 2002*, Αθήνα: Κάκτος, 2002, σελ. 16 – 19.

και όπως αναφέρει ο Δημήτρης Κουφοντίνας είχε βρεθεί ακόμη και ο χώρος όπου θα κρατείτο ο Ρίτσαρντ Γουέλς ώστε να ανακριθεί.²⁹

«Οι βασανιστές στα πούπουλα - Οι βασανιστές στα φέρετρα», η δολοφονία του Ευάγγελου Μάλλιου

«Ο αντάρτης των πόλεων δεν πρέπει ποτέ να αμελεί το καθήκον του, δηλαδή τη φυσική εξόντωση των χαφιέδων και των προδοτών. Αυτή η πράξη είναι δίκαιη, αποδεκτή από το λαό.» Μοιάζει προφανές ότι η εν λόγω αράδα από το βιβλίο του βραζιλιάνου επαναστάτη και θεωρητικού του αντάρτικου πόλεως, Κάρλος Μαριγκέλα, έπαιξε βασικό ρόλο στην πρωτεραιοποίηση των στόχων που έκαναν οι ομάδες του ένοπλου πολιτικού χώρου. Με τους βασανιστές της 21^{ης} Απριλίου να φιγουράρουν ψηλά στις λίστες των επαναστατικών ένοπλων οργανώσεων.³⁰

Σημαντικό είναι όμως να ξεκαθαρίσουμε από που απέρρευε αυτή η ανάγκη απόδοσης δικαιοσύνης από τα αντάρτικα πόλεως. Αφορμή για αυτή τη στάση των ένοπλων οργανώσεων ήταν η πεποίθηση που περιέγραφε τόσο τους ίδιους, όσο και σημαντική μερίδα του ελληνικού λαού, σχετικά με την αποτυχία της ελληνικής δικαιοσύνης να τιμωρήσει παραδειγματικά τους βασανιστές της 21^{ης} Απριλίου.

Ειδικότερα, για τους βασανιστές έγιναν πολλές δίκες, στο διαρκές στρατοδικείο για τους προερχόμενους από την ΕΣΑ και στα τακτικά ποινικά δικαστήρια για τους αστυνομικούς. Καθώς τα βασανιστήρια δεν είχαν αναγνωρισθεί ακόμη ως ιδιώνυμο αδίκημα, η συνηθέστερη κατηγορία ήταν η κατάχρηση εξουσίας και οι βαριές σωματικές βλάβες. Η πρώτη δίκη της ΕΣΑ αφορούσε την περίοδο 1972-1973 και οι κατηγορούμενοι ήταν τριάντα ένας αξιωματικοί και οπλίτες της ΕΣΑ. Οι τρεις γνωστότεροι βασανιστές της ΕΣΑ, Θεόδωρος Θεοφιλογιαννάκος, Νικόλαος Χατζηζήσης και Αναστάσιος Σπανός, καταδικάστηκαν σε ποινές κάθειρξης 23, 22 και 12 ετών αντίστοιχα. Η δεύτερη δίκη της ΕΣΑ αφορούσε την περίοδο 1973-1974. Οι κατηγορούμενοι ήταν τριάντα επτά (εκ των οποίων δεκατρείς είχαν καταδικαστεί ήδη στην πρώτη δίκη της ΕΣΑ), είκοσι τρεις από τους οποίους καταδικάστηκαν σε ποινές από 7 έως 10 χρόνια. Σε ότι αφορά τέλος του βασανιστές της Αστυνομίας Πόλεων και της Χωροφυλακής,

²⁹ Κουφοντίνας, ό.π. σελ. 175 – 176.

³⁰ Κάρλος Μαριγκέλα, *Το εγχειρίδιο του αντάρτη των πόλεων*, Αθήνα: Ελεύθερος Τύπος, 1980, σελ. 49.

εξαιτίας αβελτηρίας των μηνυτών, οι περισσότεροι απηλλάγησαν λόγω παραγραφής, διότι, όπως κρίθηκε, οι σχετικές μηνύσεις είχαν υποβληθεί εκπρόθεσμα. Έτσι, μεταξύ άλλων, απαλλάχθηκαν των κατηγοριών οι Κωνσταντίνος Καραπαναγιώτης, Πέτρος Μπάμπαλης και Ευάγγελος Μάλλιος.³¹

Τα δύο τελευταία πρόσωπα, αποτέλεσαν στόχους των ένοπλων οργανώσεων, στις επόμενες παραγράφους θα εξετάσουμε τις δολοφονίες τους ενδελεχώς. Η δολοφονία του αρχιβασανιστή της 21^{ης} Απριλίου Ευάγγελου Μάλλιου από τη 17 Ν, στις 15 Δεκεμβρίου του 1976, αποτελεί ακόμη μια εκτέλεση με σημαντικό συμβολισμό, άρρηκτα συνδεδεμένο με την επταετή δικτατορία και τα φρικτά βασανιστήρια. Στην προκήρυξη που συνέταξε η Επαναστατική Οργάνωση την 14^η Δεκεμβρίου του 1976, γίνεται λόγος για ακόμη μια φορά στην ατιμωρησία των βασανιστών της ασφάλειας, σημειώνοντας χαρακτηριστικά ότι «Δύο ολόκληρα χρόνια ο Ελληνικός Λαός περιμένει να δη την τιμωρία των βασανιστών της ασφάλειας, των εγκληματιών του λαού που επί 7,5 χρόνια βασάνιζαν με μεσαιωνικά και βάρβαρα βασανιστήρια χιλιάδες αντιφασίστες αγωνιστές». Συνεχίζοντας, η 17 Ν τονίζει ότι όχι μόνο οι βασανιστές δεν τιμωρήθηκαν αλλά κυκλοφορούσαν ελεύθεροι, καταγγέλλοντας ότι μετά το τέλος της επταετίας η πλειοψηφία εξ αυτών επέστρεψαν στις θέσεις τους, προσθέτοντας ότι οι εν λόγω βασανιστές παρέμεναν «μυστικοσύμβουλοι της ασφάλειας».³² Και σε αυτή την προκήρυξη γίνεται λόγος για τις δίκες της Χαλκίδας και την ατιμωρησία των βασανιστών, εξηγώντας ότι ο λαός μετά από τις παραπάνω διαδικασίες δεν περιμένει τίποτε παραπάνω από τη δικαιοσύνη. Παρακάτω, γίνεται αναφορά στη δολοφονία του βουλευτή και συμβόλου του αντιδικτατορικού αγώνα, Αλέκου Παναγούλη, ερμηνεύοντας το θάνατο του ως προσπάθεια εκφοβισμού των πρωτοπόρων αγωνιστών και τον ελληνικό λαό. Για τη 17 Ν, η δολοφονία του Ευάγγελου Μάλλιου δεν ήταν απλώς η εκτέλεση ενός αρχιβασανιστή της χούντα, αλλά η απάντηση στη δολοφονία του Αλέκου Παναγούλη.

Σημειώνεται σχετικά: «Ο αστυνόμος Μάλλιος δεν ήταν κανένα τσιράκι που εκτελούσε διαταγές ανωτέρων. Μαζί με τους ομοίους του Λάμπρου, Μπάμπαλη, Καραπαναγιώτη ήσαν τα αφεντικά στα μπουντρούμια της Μπουμπουλίνας και της Μεσογείων... Ο Ελληνικός Λαός θα τους αναλάβει πια μονος του. Το προηγούμενο της ατιμωρησίας του δοσιλογισμού δεν θα επαναληφθεί. Συνοψίζοντας, η 17 Ν καταλήγει ότι ο τότε πρωθυπουργός της Ελλάδας,

³¹ Βαγγέλης Καραμανωλακης, Ηλίας Νικολακόπουλος & Τάσος Σακελλαρόπουλος, *Η Μεταπολίτευση '74 – '75*, Αθήνα: Θεμέλιο, 2016, σελ. 56.

³² 17 Νοέμβρη, ό.π. σελ. 24.

Κωνσταντίνος Καραμανλής, «με βήματα αργά αλλά σταθερά», έφερε εις πέρας την αποστολή που του όρισε ο υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, Χένρυ Κίσσινγκερ και η χούντα, η οποία δεν ήταν άλλη από τη δημιουργία ενός φασιστικού καθεστώτος με κοινοβουλευτική βιτρίνα. Εξισώνοντας εν τέλει την πολιτική κατάσταση υπό την πρωθυπουργία του Κωνσταντίνου Καραμανλή με της εποχή την «φιλελευθεροποίησης» του δικτάτορα Γεώργιου Παπαδόπουλου.³³

Πριν συνεχίσουμε, χρήσιμο είναι να κάνουμε μια αναφορά στο έντυπο της «Αντιπληροφόρησης» το οποίο θα συναντήσουμε και σε άλλα σημεία της εργασίας. Το περιοδικό κυκλοφόρησε από τον Μάιο του 1975 έως τον Ιούνιο του 1981, και σύμφωνα με τον Γιώργο Καράμπελα «λειτούργησε ως σημείο επαφής και συνδετικός κρίκος στο χώρο των αντικαθεστωτικών – αντικαπιταλιστικών – αντιιμπεριαλιστικών δυνάμεων ένοπλης λαϊκής βίας». Το περιοδικό είχε καταγγείλει προσπάθειες παρουσίασης του από τις αστυνομικές αρχές ως δημοσιογραφικό όργανο του ΕΛΑ. Αναφορικά με την ταυτότητα της «Αντιπληροφόρησης», χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω εδάφιο από το τεύχος 36 του περιοδικού: «Ο στόχος μας είναι να συμβάλλουμε και μεις στην προώθηση της σύγκρουσης με το καθεστώς, πράγμα που σημαίνει και συμβολή στην καλύτερευση της οργάνωσης των δυνάμεων του λαϊκού κι επαναστατικού κινήματος που προωθούν αυτή τη σύγκρουση...»³⁴

Σε έντυπο της Αντιπληροφόρησης, σχετικά με τη δολοφονία Μάλλιου αναφέρεται ότι «ο λαός είδε μια αρχή για την αποκατάσταση του λαϊκού αισθήματος, των δικών του δηλαδή αισθημάτων, επιδιώξεων και ελπίδων». Το λαϊκό σύνθημα «δώστε τη χούντα στο λαό» και η μη ικανοποίηση του εν λόγω αιτήματος αποτελεί σύμφωνα με τον συντάκτη το λόγο όπου η πράξη αυτή της 17 Ν δικαιολογείται. Σκληρή είναι η κριτική που ασκείται στον τύπο αλλά και τα κόμματα της αριστεράς εν συνόλω, σε ότι έχει να κάνει με τις αναφορές τους σε προβοκάτσια και πρόκληση του λαϊκού αισθήματος. Παράλληλα, το κείμενο εξαπολύει βολές προς τον εκδότη Χρήστο Λαμπράκη και τις αναφορές στα «δύο ορφανά του Μάλλιου», βάζοντας στην άλλη πλευρά της ζυγαριάς τα εκατοντάδες νεκρά παιδιά του λαού. Στο εν λόγω κείμενο γίνεται επίσης αναφορά στην ατιμωρησία των βασανιστών της χούντας αλλά και την «ήσυχη» επιστροφή τους «στις θέσεις τους στον κρατικό μηχανισμό που ουσιαστικά δεν τις άφησαν, έτοιμοι να ξαναπετσοκόψουν τον λαό, όταν ο λαϊκό αγώνας απειλήσει την κατεστημένη τάξη πραγμάτων».³⁵

³³ 17 Νοέμβρη, ό.π. σελ. 25 – 26.

³⁴ Γιώργος Καράμπελας, *Το ελληνικό αντάρτικο των πόλεων 1974 – 1985*, Αθήνα: Ρόπτρο, 1985, σελ. 184 – 185.

³⁵ Αντιπληροφόρηση, *Τεύχη 12-20 Τόμος II*, Αθήνα: Γραφές, 2003, σελ. 57.

Στο βιβλίο του, «Γεννήθηκα 17 Νοέμβρη», ο Δημήτρης Κουφοντίνας κάνει λόγο για απόδοση λαϊκής δικαιοσύνης μέσω της δολοφονίας του Ευάγγελου Μάλλιου, προσθέτοντας ότι παράλληλα «ήταν μια απάντηση από τη δική μας πλευρά στη βία και την ταπείνωση που δεχόμασταν από τους ισχυρούς χρόνια και χρόνια. Ήταν, επιπλέον, μια απάντηση στην αμυντική πολιτική της συμβιβασμένης αριστεράς.»³⁶

Σημαντικό στο σημείο αυτό είναι να τονίσουμε ότι συχνά σε κείμενα της 17 Ν όπως και του Δημήτρη Κουφοντίνα, εντοπίζουμε μια «υπεριστορική» ανάλυση των γεγονότων και των ιστορικών υποκειμένων. Στην περίπτωση του Ευάγγελου Μάλλιου γίνεται μια χαρακτηριστική τέτοια αναφορά: «Ο Μάλλιος είναι ο δωσίλογος, ο κουκουλοφόρος της Κατοχής, ο χίτης, ο μάυς, ο ταγματасφαλίτης, ο παοτζής, ο βασανιστής της Μακρονήσου, ο παρακρατικός, ο δολοφόνος του Λαμπράκη, ο φονιάς του Πέτρουλα. Ο ίδιος ο Μάλλιος, ο αρχιβασανιστής της χούντας, ο κατοπινός ανεπίσημος συμβουλάτορας της “δημοκρατικής” Ασφάλειας. Και ο μετέπειτα εκπαιδευμένος στις ΗΠΑ αρχιαντιτρομοκρατικός, ο βασανιστής εισαγγελέας, ο παρασημοφορημένος...»³⁷

Η τάση αυτή, δημιουργίας ιστορικών αναλογιών, είναι κάτι που συμβάλει μεταξύ άλλων στη διόγκωση της ηθικής νομιμοποίησης που διεκδικείται από τις ένοπλες οργανώσεις, σχετικά με τις εκάστοτε ενέργειες τους, σκοπός της οποίας δεν ήταν άλλος από την υπερτόνιση του αυτοδικαιωτικού στοιχείου για τους δράστες.

Η εκτέλεση του Πέτρου Μπάμπαλη από την οργάνωση «Ιούνης '78»

Ο Πέτρος Μπάμπαλης ήταν ανάμεσα στους βασανιστές που αναφέρθηκε η 17 Ν στην προκήρυξη της για τη δολοφονία του Ευάγγελου Μάλλιου, ως ένα από τα άτομα που απαλλάγησαν των κατηγοριών στις δικαστικές αίθουσες μετά την κατάρρευση της δικτατορίας. Τη στοχοποίηση του Πέτρου Μπάμπαλη, ακολούθησε η δολοφονία του, τρία χρόνια αργότερα, την 31^η Ιανουαρίου του 1979, από την οργάνωση Επαναστατικός Λαϊκός Αγώνας - Ομάδα: Ιούνης '78. Η τρίτη αυτή δολοφονία που εξετάζουμε σε αυτό το κεφάλαιο, αποτελεί τη μοναδική πράξη της παραπάνω οργάνωσης, λίγα είναι άλλωστε γνωστά αναφορικά με το πλαίσιο δράσης της, πράγμα που σχετίζεται με τη θνησιγεννή παρουσίας της.

Στη σχετική προκήρυξη της «Ιούνης '78» γίνεται λόγος για την πορεία και τη δράση του

³⁶ Κουφοντίνας ό.π. σελ 72.

³⁷ Στο ίδιο, σελ. 183.

Πέτρου Μπάμπαλη: «Ήταν από τους αρχηγούς των δυνάμεων καταστολής και επικεφαλής των καταδιωκτικών μηχανισμών της Ασφάλειας στη χουντική περίοδο. Με ιδιαίτερη λύσσα προσπάθησε να χτυπήσει τους αγωνιστές της αντίστασης ενάντια στη χούντα και το καθεστώς που την είχε δημιουργήσει. Ήταν υπεύθυνος για την άγρια ασφαλίτικη τρομοκρατία. Ήταν υπεύθυνος για τα φοβερά βασανιστήρια χιλιάδων και χιλιάδων ατόμων.»

Παρακάτω η οργάνωση αναφέρεται στη συμβολή του Μπάμπαλη στην ανάδειξη «πολλών εκατοντάδων χαφιέδων» οι οποίοι συνέχισαν τη δράση τους και κατά τη μεταπολίτευση. Ειδική μνεία γίνεται στη δράση του Μπάμπαλη από την εξέγερση του Πολυτεχνείου και μετά, με αποτέλεσμα δεκάδες νεκρούς οι οποίοι παρουσιάστηκαν από τη χούντα ως αυτόχειρες. Όπως και η 17 Ν στην περίπτωση του Μάλλιου, έτσι και η Ιούνης '78 στην περίπτωση του Μπάμπαλη, αναφέρει ότι ο στόχος της συνέχιζε τη δράση του στην ασφάλεια και μετά την πτώση της 21^{ης} Απριλίου. Συγκεκριμένα σημειώνει: «Ανέλαβε την οργάνωση και την εκπαίδευση του “ανεπίσημου” μηχανισμού τρομοκρατίας του καθεστώτος, πάντα σε στενή εξάρτηση και συνεργασία με την επίσημη Ασφάλεια.»

Η εκτέλεση του Μπάμπαλη παρουσιάζεται από την οργάνωση Ιούνης '78 ως λογικό επόμενο μετά την εκτέλεση Μάλλιου, καθώς οι δυο τους αποτελούσαν ένα είδος «ντουέτου»: «Όπως στη διάρκεια της δικτατορίας και της χούντας, έτσι και μετά από αυτήν, σε περίοδο δημοκρατίας και κοινοβουλίου, ο Μπάμπαλης ήταν το άλλο σκέλος του δίδυμου, Μάλλιος-Μπάμπαλης, δηλαδή ένα από τα σημαντικά στελέχη των μηχανισμών τρομοκρατίας του καθεστώτος, μηχανισμών που είναι απαραίτητοι για το καθεστώς της καπιταλιστικής εξουσίας, είτε αυτό χρησιμοποιεί τη δικτατορία και τη χούντα είτε εξυπηρετείται από τη δημοκρατία και τον αστικό κοινοβουλευτισμό.»

Στη μακροσκελή προκήρυξη της, η οργάνωση, όπως έπραξε και η 17 Ν, στέκεται στις δικαστικές αποφάσεις αναφορικά με τις υποθέσεις των βασανιστών, χαρακτηρίζοντας τις εξοργιστικές και ασκώντας καθολική κριτική στα κόμματα του κοινοβουλίου τα οποία σύμφωνα με την Ιούνης '78 είχαν μεγάλη ευθύνη στην ατιμωρησία των εν λόγω προσώπων.

Και σε αυτή την προκήρυξη δίνεται η εντύπωση ότι η οργάνωση αυτονομμοποιεί τη δράση της μέσα από τα κενά δικαιοσύνης που παραθέτει, αντλώντας το ηθικό της προβάδισμα από τους νεκρούς και τους βασανισθέντες της χούντας, τους οποίους εντάσσει στη δική της πολιτική «πλευρά». Παρακάτω σημειώνεται:

«Είναι η ίδια “ανεξάρτητη δικαιοσύνη” και οι ίδιοι “λειτουργοί” της που τον καιρό της

χούντας ευλογούσαν τα εγκλήματα των βασανιστών και καταδικάζανε τα θύματα και τους αντιπάλους της χούντας με αυτή τη “δικαιοσύνη” και με αυτούς τους “λειτουργούς της”, που σήμερα, αφού απαλλάξανε νομικά τους βασανιστές εξακολουθούν να καταδικάζουν καθημερινά και να στέλνουν στις φυλακές του αστικού κράτους, τους αγωνιστές και όσους προλετάριους έχουν την κακή τύχη να πέσουν στα χέρια της. Είναι η ίδια “ανεξάρτητη δικαιοσύνη” και οι ίδιοι οι “λειτουργοί της” που και τότε και σήμερα δίνουν το νομικό ντύσιμο στις πιο άθλιες σκευωρίες της αστυνομίας και στις πιο μεγάλες αγριότητες του καθεστώτος.»

Τόσο σε αυτή την προκήρυξη, όσο και τις παραπάνω δύο που προηγήθηκαν, βλέπουμε ότι παρουσιάζεται από τις επαναστατικές οργανώσεις μια συνέχεια του κράτους των πραξικοπηματιών και κατά τη μεταπολίτευση, σε πολιτικό, στρατηγικό και δικανικό επίπεδο. Η εν λόγω πτυχή οφείλει να τονιστεί, καθώς στα μάτια τους, η δράση τους αποτελεί αντίδραση στη συνέχεια αυτή, μιας και η δικαιοσύνη στο εδάφιο που παρατέθηκε, αποτελεί ένα παρακολούθημα της 21^{ης} Απριλίου, τονίζοντας εν πολλοίς ότι το αίτημα για αποχουντοποίηση είναι κάτι που δεν υλοποιήθηκε.

Η γενεσιουργός πράξη των παραπάνω δολοφονιών μοιάζει να είναι η απόδοση μιας τιμωρίας, η οποία δεν μπορεί να αποδοθεί από την επίσημη δικαιοσύνη, καθώς η τελευταία αποτελεί μηχανισμό της εποχής της δικτατορίας. Οι αντάρτες πόλεως έρχονται ως εκφραστές του περί δικαίου αισθήματος, ως πύρροι επαναστάτες, οι οποίοι δρώντας προς υπεράσπιση του λαού αλλά και τιμητές των νεκρών και των βασανισμένων της δικτατορίας, φτάνουν στις δολοφονίες των αρχιβασανιστών Μάλλιου - Μπάμπαλη αλλά και του «εκφραστή» του αμερικανικού ιμπεριαλισμού, Ρίτσαρντ Γουέλς.

«Η εξόντωση του εχθρού του λαϊκού και επαναστατικού κινήματος Πέτρου Μπάμπαλη, ήτανε μια σοβαρή και απαραίτητη πολιτική ενέργεια», τονίζει η προκήρυξη, με την οργάνωση να δεσμεύεται παρακάτω ότι θα ακολουθήσουν και άλλες πολλές περισσότερες ανάλογες ενέργειες στο μέλλον. Κλείνοντας η οργάνωση Ιούνης '78 κάνει αναφορά στη δολοφονία του Χρήστου Κασίμη, μέλος του ΕΛΑ και μέλους της 20^{ης} Οκτώβρη κατά την εποχή του αντιδικτατορικού αγώνα, εξηγώντας ότι ο θάνατος του, την 19^η Οκτώβρη 1977, αποτέλεσε «μια πολύτιμη κληρονομιά και εμπειρία» για τις λαϊκές και επαναστατικές δυνάμεις.³⁸

Η Αντιπληροφόρηση στέκεται στην προσπάθεια μερίδας των ΜΜΕ αλλά και της Ασφάλειας να παρουσιάσει την εκτέλεση Μπάμπαλη ως δράση φασιστών. Αφορμή για την

³⁸ Καράμπελας, ό.π. σελ. 140 – 143.

εκτίμηση αυτή, που περιέγραφε κομμάτι του δημοσιογραφικού χώρου, ήταν ότι η εκτέλεση του βασανιστή έγινε την ίδια περίοδο με τις ανακρίσεις των δραστών των βομβιστικών επιθέσεων στους κινηματογράφους «Έλλη» και «Ρεξ» τον Μάρτιο και τον Ιούνιο του 1978, με την Ασφάλεια να ψάχνει στους κύκλους των βομβιστών για τους δολοφόνους του Πέτρου Μπάμπαλη.³⁹ Το ίδιο έντυπο αναφέρει ότι ο δολοφονημένος βασανιστής παρουσιάζόταν από τον Τύπο ως «παραστρατημένο χωριατόπαιδο» και «θύμα του συστήματος» ο οποίος «μεταμελήθηκε και συνεργαζόταν με τις δικτυικές αρχές», σε αυτή τη θυλούμενη μεταμέλεια του Μπάμπαλη οι αρχές και ο Τύπος τοποθετούσαν το σκεπτικό τους, αναφορικά με την ενδεχόμενη εκτέλεση του από μέλη ακροδεξιών οργανώσεων.⁴⁰

Αναφορικά με τις αντιδράσεις σχετικά με την εκτέλεση Μπάμπαλη, η Αντιπληροφόριση παραθέτει δύο διαφορετικές θεωρήσεις. Εν αρχής γίνεται λόγος για τις αντιδράσεις του «απλού» λαού, οι οποίες αν και λίγες περιγράφονται από τις φράσεις «βασανιστής ήταν καλά του κάνανε», «πόσους και πόσους δεν είχε βασανίσει, ήρθε η ώρα του να πληρώσει». Σχετικά με τους «πολιτικάντηδες» ο συντάκτης στέκεται στις συνεχείς αναφορές σε δράστες από το χώρο της «εξτρεμιστικής δεξιάς», με στόχο να μην αναγνωρίσουν την πατρότητα της δολοφονίας σε μέλη των δυνάμεων του «λαϊκού κινήματος». Απώτερος σκοπός των παραπάνω, σύμφωνα με το κείμενο, είναι «να δημιουργήσουν σύγχυση στο μυαλό μας, στις σκέψεις μας, να μας παρουσιάσουν τη συγκεκριμένη πολιτική ενέργεια σαν κάτι το νεφελώδικο, το σκοτεινό, κάτι μακριά από τους “απλούς” ανθρώπους».

Ενδιαφέρον έχει η παράθεση αποσπάσματος άρθρου του ακαδημαϊκού Βασίλη Φίλια που δημοσιεύθηκε την 7^η Φεβρουαρίου του 1979, με τίτλο, “Οι τρεις στόχοι των εχτελεστών”, το κείμενο αναφέρεται στη δολοφονία Μπάμπαλη και η Αντιπληροφόριση το χαρακτηρίζει ως «ελεγεία» προς τον νεκρό.

«... Ναι ήταν βασανιστής ο Πέτρος Μπάμπαλης, αλλά ποιος τον έκανε και τι δυνατότητες αντίστασης θα μπορούσε να έχει αυτό το φτωχό χωριατόπαιδο, άθυρμα και έρμαιο στη διάθεση μιας πανίσχυρης και πανταχού παρούσα προπαγάνδας και των αλλαλαζόντων κυμβάλων της υπερεθνικοφροσύνης; Έσφαλε αναμφισβήτητα βαρύτατα ο Πέτρος Μπάμπαλης, όμως εκείνοι που τον “ντρεσάρισαν” όπως “ντρεσάρουν” τα άγρια θηρία στα τσίρκα, αυτοί είναι

³⁹ Κατερίνα Αγγελιδάκη, «Όταν οι φασίστες έβαλαν βόμβες σε σινεμά στο κέντρο της Αθήνας», <https://www.documentonews.gr/article/otan-oi-fasistes-evalan-vomves-se-sinema-sto-kentro-tis-athinas/>.

⁴⁰ Αντιπληροφόριση, *Τεύχη 21-26 Τόμος III*, Αθήνα: Γραφές, 2003, σελ. 437.

οι πραγματικοί ένοχοι.»⁴¹

Αναφορικά με την οργάνωση Ιούνης '78 έντονη φημολογία τη συνέδεε με τον ΕΛΑ, ενώ πηγές κάνουν λόγο για συμμετοχή στην επιχείρηση εκτέλεσης του Πέτρου Μπάμπαλη και του αντάρτη πόλεων Χρήστου Τσουτσουβή, ο οποίος έχασε μετέπειτα τη ζωή του σε συμπλοκή με την αστυνομία την 15^η Μαΐου του 1985 στο Γκύζη. Σύμφωνα με τον Μιχάλη Χρυσοχοΐδη, ο ΕΛΑ ανέλαβε την ευθύνη της δολοφονίας του Πέτρου Μπάμπαλη με προκήρυξη του το 1985.⁴²

Ο Χρήστος Χαλαζιάς επιβεβαιώνει ότι ο Χρήστος Τσουτσουβής, υπήρξε μέλος του ΕΛΑ και εν συνεχεία αποχώρησε, καθώς πίστευε στην ένοπλη προοπτική, στη συνέχεια έφτιαξε την Αντικρατική Πάλη, ενώ είχε εκπαιδευτεί και στα στρατόπεδα της PLO.⁴³

Σε σχετικό ρεπορτάζ ο δημοσιογράφος Τάσος Τέλλογλου, σημειώνει ότι μετά το θάνατο του Χρήστου Τσουτσουβή, ο ΕΛΑ παραδέχεται ότι ο νεκρός αντάρτης πόλεως ήταν μέλος του, ενώ προσθέτει ότι είχε συμμετάσχει και στα γεγονότα της ΑΕΓ, το 1977, όπου έχασε τη ζωή του ο Χρήστος Κασίμης. Όπως αναφέρεται και εδώ, ο Χρήστος Τσουτσουβής αποχώρησε από τον ΕΛΑ το 1980, συνεχίζοντας τη δράση του με την ίδρυση της Αντικρατικής Πάλης.⁴⁴

Η πληροφορία ότι ο Χρήστος Τσουτσουβής ήταν ανάμεσα στα δύο άτομα που εκτέλεσαν τον Πέτρο Μπάμπαλη είναι κάτι που υπάρχει ως φήμη ακόμη και σήμερα. Ανώνυμες αναφορές υπάρχουν σε διαδικτυακές σελίδες του αντιεξουσιαστικού χώρου, ενώ η μοναδική έντυπη αναφορά που κατάφερα να εντοπίσω βρίσκεται στο βιβλίο «Ένας – Τρεις, σαράντα χρόνια από τη μάχη του Γκύζη». Με τον εκδότη να επικαλείται κείμενο του ΕΛΑ, μετά το θάνατο του Χρήστου Τσουτσουβή, στο οποίο αναφέρεται ότι ο ίδιος συμμετείχε στην εκτέλεση του βασανιστή.⁴⁵

⁴¹ Αντιπληροφόρηση, *Τεύχη 21-26 Τόμος III*, Αθήνα: Γραφές, 2003, σελ. 451.

⁴² Μιχάλης Χρυσοχοΐδης, *Στον ίδιο δρόμο*, Αθήνα: Πατάκης, 2023, σελ. 176.

⁴³ Χρήστος Η. Χαλαζιάς, «Σύμβολα και ένοπλη πολιτική βία, Χρήσεις του αντιδικτατορικού αγώνα στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης», συνέντευξη με τον Νίκο Παναγιώτου, Αθήνα, 6/5/2025 αρχείο Νίκου Παναγιώτου.

⁴⁴ Τάσος Τέλλογλου, «Συγχωνεύσεις, συμμαχίες και μεταμορφώσεις της 17N», <https://www.tovima.gr/2008/11/24/archive/sygxwneyseis-symmaxies-kai-metamorfwseis-tis-17n/> (Ημερομηνία πρόσβασης 10/9/2025).

⁴⁵ Ανώνυμο, «Ένας - Τρεις» σαράντα χρόνια από τη μάχη του Γκύζη, Αθήνα: Δαίμων του τυπογραφείου, 2025, σελ. 49.

Οι δύο απόπειρες δολοφονίας κατά του Θεόδωρου Θεοφιλογιαννάκου

Πέρα από τις τρεις δολοφονίες που αναλύσαμε, ενδιαφέρουν έχουν τα όσα αναφέρει ο Δημήτρης Κουφοντίνας στο βιβλίο του, τόσο αναφορικά με τις προσπάθειες εντοπισμού των βασανιστών, όσο και σε ότι είχε να κάνει με τη ζωνρή συζήτηση σχετικά με μια ενδεχόμενη εκτέλεση του στρατιωτικού και αρχιβασανιστή Θεόδωρου Θεοφιλογιαννακού. Η εν λόγω πρόταση για την εξόντωση του, σύμφωνα με τον Δημήτρη Κουφοντίνα έγινε μέσα στον πυρήνα του ΕΛΑ που έμελλε μετέπειτα να αποκοπή από την οργάνωση και να μετεξελιχθεί στη 17 Ν. Παραθέτει σχετικά:

«Ο Θεοφιλογιαννάκος αντιπροσώπευε στο νου εκείνων που θα αποτελούσαν την πρωταρχική μαγιά της 17 Νοέμβρη κάτι πολύ περισσότερο από τον αρχιβασανιστή της χούντας. Αντιπροσώπευε τη συνέχεια του κατασταλτικού κράτους, από τους δωσίλογους και τους ταγματасφαλίτες μέχρι του παρακρατικούς συμμορίτες και τους βασανιστές. Η πρόταση της εκτέλεσης ακουμπούσε τα ίδια τα βάθη, ασυνείδητα πες, της ατομικής μνήμης του αγωνιστή, ως τμήματος και συνέχειας της συλλογικής αγωνιστικής μνήμης.»

Όπως σημειώνεται παρακάτω, έγιναν δύο απόπειρες εκτέλεσης του Θεοφιλογιαννάκου, λίγους μήνες μετά την κατάρρευση της χούντας, οι οποίες απέτυχαν λόγω επιχειρησιακών αστοχιών και απρόσμενων εμποδίων, χωρίς να αναφέρονται περισσότερα από το μέλος της οργάνωσης. Καταλήγοντας, ο Δημήτρης Κουφοντίνας σημειώνει ότι παρά τις αποτυχημένες προσπάθειες η 17 Ν συνέχισε να βρίσκεται στα ίχνη των βασανιστών, φτιάχνοντας ένα αρχείο με πληροφορίες σχετικά με το χώρο κατοικίας τους, τις διαδρομές που ακολουθούσαν αλλά και φωτογραφίες τους ώστε να είναι δυνατή η ταυτοποίηση τους.⁴⁶

Αντιδράσεις κομμάτων στις δολοφονίες των βασανιστών

Ενδιαφέρον έχει να εξετάσουμε τις αντιδράσεις των κομμάτων, από το αριστερό φάσμα της εποχής, σχετικά με τις δολοφονίες των δύο βασανιστών που εξετάσαμε παραπάνω. Εν αρχή ο τότε πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ, Ανδρέας Παπανδρέου, καταδίκασε τη δολοφονία Μάλλιου, σημειώνοντας: «Είναι σαφές ότι αυτή καθ' εαυτή η πράξη αποτελεί υπονόμηση των δημοκρατικών θεσμών γιατί σαφώς ενθαρρύνει τις δυνάμεις της ανωμαλίας να επέμβουν με τις συνηθισμένες μεθόδους τους.» Παρόλα αυτά, ο Ανδρέας Παπανδρέου δεν αμελεί να στρέψει τα

⁴⁶ Κουφοντίνας, ό.π. 171 – 172.

βέλη του κατά της κυβέρνησης, αναφερόμενος στην βαρύτατη ευθύνη της, η οποία εξηγεί ότι μετέβαλε την αποχουντοποίηση σε εμπαιγμό του λαού.

Στους «σκοτεινούς κύκλους της ανωμαλίας» αναφέρθηκε και ο γενικός γραμματέας του ΚΚΕ, Χαρίλαος Φλωράκης, δηλώνοντας: «Όποια αισθήματα κι αν τρέφει ο λαός για τους βασανιστές του, η δολοφονία του αστυνομικού Μάλλιου αποτελεί κακό προμήνυμα στην προσπάθεια του λαού για εκδημοκρατισμό της δημόσιας ζωής. Όποιοι κι αν είναι πίσω απ' αυτήν, η δολοφονία ενθαρρύνει τους σκοτεινούς κύκλους της ανωμαλίας, σε βάρος του δημοκρατικού κινήματος.» Ο γραμματέας του ΚΚΕ Εσωτερικού, Μπάμπης Δρακόπουλος, καταδίκασε επίσης την ενέργεια με μια λακωνική δήλωση: «Σε κάθε περίπτωση, η ενέργεια αυτή, αντικειμενικά και ανεξάρτητα από προθέσεις, στρέφεται εναντίον της Δημοκρατίας και διευκολύνει όσους δραστηριοποιούνται για την έκταση των αντιδημοκρατικών μέτρων κατά του λαϊκού κινήματος, για την υπονόμηση και ανατροπή της Δημοκρατίας.»

Στις ίδιες ράγες και η ανακοίνωση της ΕΔΑ, η οποία αποδοκίμασε την ενέργεια και γενικότερα τη χρήση βίας: «Επισημαίνουμε ότι θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να υπονομευθεί η πολιτική ομαλότητα και να ανοιχθούν επικίνδυνοι δρόμοι που μόνο τους κύκλους της ανωμαλίας και τις αντιδημοκρατικές – αντιλαϊκές επιδιώξεις τους θα μπορούσαν να ωφελήσουν.»⁴⁷

Ανάλογου τόνου ήταν οι κομματικές αντιδράσεις και μετά τη δολοφονία του Πέτρου Μπάμπαλη από την Ομάδα Ιούνης '78. Ο Χαρίλαος Φλωράκης, τόνισε: «Πρόκειται για νέα προσπάθεια πρόκλησης και αποπροσανατολισμού με σκοπό να ματαιωθεί η αποκάλυψη εκείνων, που επιβουλεύονται τη δημοκρατία και την εθνική ανεξαρτησία του τόπου μας».

Ο Λεωνίδας Κύρκος, ως τότε εκπρόσωπος του ΚΚΕ Εσωτερικού δίνει μια ανάλογη ερμηνεία στη δολοφονία Μπάμπαλη: «Είναι φανερό που απέβλεπαν εκείνοι που δολοφόνησαν τον Μπάμπαλη. Να περισπάσουν την Κοινή Γνώμη απ' όσα σημαντικά ήρθαν στο φως με την υπόθεση τη φασιστικής συνωμοσίας και να σπρώξουν τον τόπο στον κύκλο του αίματος. Στόχος είναι η δημοκρατική ομαλότητα.»

Ο Μανώλης Γλέζος, ως εκπρόσωπος της Εκτελεστικής Γραμματείας της ΕΔΑ δήλωσε: «Την ώρα που από μέρα σε μέρα, αποκαλύπτεται η ευρύτερη διασύνδεση των συνωμοτών με τις βόμβες μέσα σε κρίσιμους τομείς του κρατικού μηχανισμού και προβάλλει επιτακτικότερα η

⁴⁷ Συλλογικό, *Αυτοί οι αγώνες συνεχίζονται, δεν εξαγοράζονται, δεν δικαιώθηκαν*, Αθήνα: Αρχείο Κοινωνικών Αγώνων Κοινωνικές Εκδόσεις, Αναρχική Αρχαιοθήκη, 2020, σελ. 121.

αξίωση για κάθαρση από τους συνωμότες η δολοφονία του Μπάμπαλη και η τεχνική της δημιουργούν την πεποίθηση ότι όπως και οι βόμβες εντάσσονται στο ευρύτερο σκοτεινό σχέδιο για αποσταθεροποίηση του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος.»⁴⁸

Χρήσεις του αντιδικτατορικού αγώνα στα κείμενα των ανταρτών πόλεως

Οι προκηρύξεις της 17 Ν αποτελούν ένα περιβάλλον όπου συχνά, ειδικότερα την πρώτη εποχή της οργάνωσης, βλέπουμε ευθείες αναφορές στον αντιδικτατορικό αγώνα όπως βέβαια και την εξέγερση του Πολυτεχνείου.

Η συζήτηση γύρω από την ονομασία της 17 Νοέμβρη

Πριν προχωρήσουμε ενδιαφέρον έχει να αναφερθούμε στη συζήτηση σχετικά με το όνομα της οργάνωσης «17 Νοέμβρη». Λαμβάνοντας υπόψιν τα όσα αναφέρει ο Δημήτρης Κουφοντίνας, το όνομα σχετίζεται με την ιστορική Εξέγερση του Πολυτεχνείου, από την άλλη ο υπουργός προστασίας του πολίτη, Μιχάλης Χρυσοχοϊδης, τονίζει ότι το όνομα σχετίζεται με την ημερομηνία δημιουργίας του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδος, την 17^η Νοέμβρη του 1918. «Πολλοί πιστεύουν ότι το όνομα της 17 Ν οφείλεται στη φοιτητική εξέγερση του Πολυτεχνείου, στην πραγματικότητα όμως η ονομασία προέρχεται από την ημερομηνία ίδρυσης του ΣΕΚΕ, στις 17 Νοέμβρη 1918, του κόμματος που στη συνέχεια μετονομάστηκε σε ΚΚΕ, το 1926.»⁴⁹ Σχετικά με το ζήτημα ο Πολυμέρης Βόγλης αναφέρει ότι η ονομασία της Επαναστατικής Οργάνωσης «παρέπεμπε ευθέως στην ημερομηνία κατάπνιξης της εξέγερσης του Πολυτεχνείου.⁵⁰ Από την άλλη, στην απολογία του ο τότε κατηγορούμενος για συμμετοχή στη 17 Ν, Παύλος Σερίφης, σημειώνει: «ο Λάμπρος (σ.σ. συνωμοτικό ψευδώνυμο του Αλέξανδρου Γιωτόπουλου) μάς πρότεινε να ονομάσουμε την ομάδα “17 Νοέμβρη”, η οποία ήταν επίκαιρη, λόγω των σχετικών γεγονότων του Πολυτεχνείου»⁵¹

Αναλυτική επιχειρηματολογία σχετικά με την ονομασία της 17 Ν από την πλευρά της οργάνωσης θα παρουσιαστεί και σε επόμενο κεφάλαιο, στα πλαίσια απάντησης που δόθηκε μέσω προκήρυξης στην αγωνίστρια του αντιδικτατορικού αγώνα Πέπη Ρηγοπούλου.

⁴⁸ Συλλογικό, *Αυτοί οι αγώνες συνεχίζονται, δεν εξαγοράζονται, δεν δικαιώθηκαν*, Αθήνα: Αρχείο Κοινωνικών Αγώνων Κοινωνικές Εκδόσεις, Αναρχική Αρχαιοθήκη, 2020, σελ. 156.

⁴⁹ Χρυσοχοϊδης, ό.π. σελ. 182.

⁵⁰ Βόγλης, ό.π. σελ. 241.

⁵¹ Εύα Καραμανωλάκη, «Η ιστορία της «17Ν» από τον Παύλο Σερίφη», <https://www.kathimerini.gr/society/127916/h-istoria-tis-17n-apo-ton-paylo-serifi/> (Ημερομηνία πρόσβασης 10/9/2025).

Ο αντιδικτατορικός αγώνας μέσα από τα μάτια του Δημήτρη Κουφοντίνα

Εξαιρετικά προφανείς είναι οι συνδέσεις μεταξύ αντιδικτατορικού αγώνα και αντάρτικου πόλεως στο αυτοβιογραφικό βιβλίο του Δημήτρη Κουφοντίνα «Γεννήθηκα 17 Νοέμβρη». Ενδεχομένως να μην έχει περιγράψει κάποιος άλλος για την «προίκα» του αντιδικτατορικού αγώνα με τρόπο πιο εμφατικό και παθιασμένο από τον συγγραφέα, τουλάχιστον σε ότι έχει να κάνει με τον κύκλο των μελών του αντάρτικου πόλεως. Παραθέτω σχετικά: «Γεννήθηκα στις 17 Νοέμβρη 1973. Εκεί στα δεκαπέντε μου, τον Νοέμβρη του 1973, γεννήθηκα πολιτικά. Μέσα στη φωτιά που άναβε γύρω από την εστία του Πολυτεχνείου, εκείνες τις τρεις ατελείωτες μέρες και νύχτες.»⁵²

Η εξέγερση του Πολυτεχνείου, τόσο ως γεγονός όσο και ως συμβολισμός, αποτέλεσε τη γενεσιουργό πράξη του πολιτικού όντος Δημήτρη Κουφοντίνα. Όπως διαβάζουμε η δράση του βασίστηκε πάνω στα αιτήματα, τον αγώνα και τα ανικανοποίητα όνειρα των φοιτητών και των φοιτητριών που κοίταζαν στα μάτια τη χούντα των συνταγματαρχών. Ο ίδιος σημειώνει χαρακτηριστικά ότι τον διαπότησε το πνεύμα εκείνου του Νοέμβρη, με τις εικόνες από την εξέγερση να αποτελούν το εφελτήριο που όρισε τη μετέπειτα δράση του. «Βλέπω πως όλη μου η πορεία καθορίστηκε τότε, όλη μου η διαδρομή κρατιέται από εκείνη την πρωταρχική μνήμη, όλη μου η αναζήτηση είναι ταγμένη στο ξαναζωντάνεμα εκείνο του εξεγερτικού νοήματος.»⁵³

Οι τελευταίες λέξεις από το παραπάνω εδάφιο κρύβουν το όραμα πίσω από τη συμμετοχή του Δημήτρη Κουφοντίνα στη 17 Ν. Στόχος η επιστροφή του λαού σε μία εξέγερση, με τα ίδια αιτήματα, απέναντι σε ένα καθεστώς το οποίο, αν και είχε κοινοβουλευτικό χαρακτήρα στα μάτια του ομοιάζει με τη χούντα, αποτελώντας ευθεία προέκταση της.

Η χρήση των ιστορικών αναλογιών είναι κάτι που συχνά εντοπίζουμε στα αυτοδικαιωτικού χαρακτήρα κείμενα των οργανώσεων της πολιτικής βίας, διαπιστώνουμε παντοιοτρόπως ότι οι δρόντες προσπαθούν να διεκδικήσουν μια νομιμοποίηση, από πολιτικής, ιστορικής, αλλά και ηθικής άποψης, αντλώντας παραδείγματα από το παρελθόν.

Στο πεδίο δράσης των μελών των ένοπλων οργανώσεων κατά τα χρόνια της μεταπολίτευσης, ο αντιδικτατορικός αγώνας γίνεται ένα από το πιο προσφιλή περιβάλλοντα

⁵² Κουφοντίνας, ό.π. σελ. 26.

⁵³ Στο ίδιο, σελ. 27.

άντλησης πολιτικών και ηθικών συμβολισμών. Πιθανές εξηγήσεις της τακτικής αυτής αποτελεί το γεγονός ότι αρκετοί από τους αντάρτες πόλεως που στελέχωσαν τις εν λόγω ομάδες, είχαν ζήσει τα γεγονότα του Πολυτεχνείου, όπως ο Δημήτρης Κουφοντίνας, ενώ άλλοι, όπως ο Αλέξανδρος Γιωτόπουλος ή ο Χρήστος Κασσίμης, είχαν συμμετάσχει ενεργά στον αντιδικτατορικό αγώνα. Ο Δημήτρης Κουφοντίνας αποτέλεσε σημαντικό στέλεχος της 17 Ν, ενώ δεν αποκήρυξε ποτέ την ένοπλη δράση του. Ενδιαφέρον έχει να δούμε πως παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά του Πολυτεχνείου μέσα από το βιβλίο του:

«1. Ο Νοέμβρης ήταν ένα λαϊκό ξέσπασμα με χαρακτηριστικά εξέγερσης. Ήταν ταυτόχρονα ειρηνικό και βίαιο. Έγραφα παραδείγματα: Για τις συγκρούσεις με την αστυνομία αλλά και για τις ειρηνικές συγκεντρώσεις, ακόμα και με αναστάσιμα κεριά στα χέρια.

2.Είχε αυθόρμητο και ανοργάνωτο χαρακτήρα, μέχρι το τέλος. Δεν υπήρχε κανενός είδους συντονισμός ή καθοδήγηση από κανένα όργανο του κινήματος. Από καμία πολιτική δύναμη, τις οποίες έπιασε απροετοίμαστες και τις ξεπέρασε με τη δυναμική του. Έγραφα παραδείγματα: Στους δρόμους γύρω από το Πολυτεχνείου αλλού υψώνονταν πυκνά οδοφράγματα και αλλού δεν υπήρχε κανένα, εκεί ακριβώς από όπου ήρθαν τα τανκς. Στις γειτονιές της Αθήνας συγκεντρώνονταν πολλοί δίχως να ξέρουν τι να κάνουν, δίχως κανέναν συντονισμό. Ο ραδιοφωνικός σταθμός συνέγειρε, αλλά δεν καθοδηγούσε.

3.Αν υπήρχε, συμπεραίνα, μια αξιόπιστη πολιτική δύναμη που θα συντόνιζε, θα καθοδηγούσε πολιτικά την εξέγερση, θα ήταν διαφορετική η έκβαση. Έγραφα για τη ματιά των φαντάρων το Σάββατο, όπου γυρνούσα γύρω από το Πολυτεχνείου. Σαν χαμένη, σαν θλιμμένη. Δικοί μας ήταν, έλεγα, θα στέκονταν δίπλα στα αδέρφια τους να γενικευόταν η σύγκρουση».

Οι περιγραφές αυτές έχουν αξία, λαμβάνοντας υπόψιν την παραδοχή του Δημήτρη Κουφοντίνα ότι στόχος του ήταν η επανάληψη της εξέγερσης του Πολυτεχνείου. Βάσει των παραπάνω συμπεραίνουμε ότι προσδοκούσε μια λαϊκή εξέγερση όπως τον Νοέμβρη του 1973, χωρίς όμως την έλλειψη συντονισμού όπου τότε επικρατούσε. Η «αξιόπιστη πολιτική δύναμη» στην οποία αναφέρεται, τονίζοντας το έλλειμμα της στο συντονισμό των εξεγερμένων, αποτελεί το κενό, που ενδεχομένως να ήθελε να καλύψει μέσα από τη συμμετοχή του στη 17 Ν.

Η οργάνωση αυτή, πιθανώς στα μάτια του Δημήτρη Κουφοντίνα, να μπορούσε να εξελιχθεί στο συντονιστή του «επόμενου Πολυτεχνείου».⁵⁴ Αναφερόμενος στις αντάρτικες ρίζες του και τον λόγο που εν πολλοίς έπιασε το όπλο στα χέρια, ο Δημήτρης Κουφοντίνας αναφέρεται στις

⁵⁴ Στο ίδιο, σελ. 33.

«διηγήσεις του παππού», αλλά επιστρέφει και πάλι στην εξέγερση του Πολυτεχνείου.

«Για μένα, μια που γύρευα σταθμούς, στιγμές που να συμπυκνώνουν ρεύματα, αυτός στάθηκε ο γενέθλιος τόπος: Η 17 Νοέμβρη του 1973. Και τώρα πήγαινα να βρω τη 17 Νοέμβρη. Γεννήθηκα στις 17 Νοέμβρη, γεννήθηκα στον πόλεμο. Και γεννήθηκα για τον πόλεμο. Για τη 17 Νοέμβρη. Έτσι, τράβαγα για τον πόλεμο.»

Ενδιαφέρον έχουν επίσης οι αναλύσεις του Δημήτρη Κουφοντίνα σχετικά με τη φύση της δικτατορίας των συνταγματαρχών, καθώς η ματιά του απέναντι στην επταετία συνδέεται άρρηκτα με τους λόγους που τον ώθησαν να οργανωθεί στη 17 Ν.⁵⁵ Εν αρχής τονίζει ότι τα επτά χρόνια της δικτατορίας δεν επηρέασαν με κανένα τρόπο τον ελληνικό καπιταλισμό ο οποίος συνέχιζε «αδιατάρακτα» την πορεία του, ενώ η 21^η Απριλίου αποτελούσε ένα σίγουρο «εργαλείο» των ΗΠΑ για τη γεωπολιτική τους στρατηγική. Η διχοτόμηση της Κύπρου, αποτελεί σύμφωνα με τον Δημήτρη Κουφοντίνα «βασικό στόχο» των ΗΠΑ, στον οποίο συνέβαλε η χούντα. Στο βιβλίο του, ταυτίζει την δικτατορία με τη διασφάλιση, σταθεροποίηση και διεύρυνση της «αμερικανοκρατίας» στην Ελλάδα.

Παρακάτω, ο Δημήτρης Κουφοντίνας μιλάει για το λόγο που δεν δημιουργήθηκε «ένα ρωμαλέο αντιχουντικό κίνημα», σημειώνοντας ότι το γεγονός αυτό δεν σχετιζόταν με τη χουντική βία αυτή καθ' αυτή, αλλά με την απουσία πίστης του ελληνικού λαού στην ελληνική αριστερά. Τα αίτια της στάσης αυτής εντοπίζει γυρνώντας δεκαετίες πίσω, στη Συνθήκη της Βάρκιζας του 1945, όταν το ΚΚΕ αποφάσισε να καταθέσει τα όπλα, ενώ στη συνέχεια αναφέρθηκε στην εν συνόλω ρεφορμιστική πολιτική του ΚΚΕ, από το 1956 και μετά.

Σημειώνεται ότι 1956 αποτελεί ένα σημείο αναφοράς τόσο για το ΚΚΕ όσο και γενικότερα για την τότε Κομμουνιστική, η οποία, με το ιστορικό 20^ο Συνέδριο, και 3 χρόνια μετά το θάνατο του ηγέτη της Σοβιετικής Ένωσης, Ιωσήφ Στάλιν, αποφάσισε, υπό γραμματείας Νικίτα Χρουστσόφ την λεγόμενη «αποσταλινοποίηση». Παρά την απουσία του ΚΚΕ από τον αντιδικτατορικό αγώνα, σύμφωνα με τον Κουφοντίνα, «ο ελληνικός λαός ακόμα και δίχως επαναστατική ηγεσία, ποτέ δεν αποδέχτηκε τη χούντα», καταθέτοντας στη συνέχεια περιπτώσεις δυναμικής αντίστασης, όπως οι αυθόρμητες αντιδικτατορικές διαδηλώσεις στα Γιάννενα και το Ηράκλειο Κρήτης. Ως αντίλογο στην πολιτική «βουβαμάρα» της επίσημης Αριστεράς, ο Δημήτρης Κουφοντίνας παρουσιάζει την «επαναστατική Αριστερά», η οποία, ήδη από τα πυκνά χρόνια των αρχών της δεκαετίας του '60 διέθετε μια παράνομη υποδομή, αν και υποτυπώδη,

⁵⁵ Στο ίδιο. σελ. 144.

πράγμα το οποίο φέρεται να έδωσε ένα βασικό πλαίσιο δράσεις και ανάπτυξης των όποιων αντιδικτατορικών δράσεων.⁵⁶

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι ο Δημήτρης Κουφοντίνας αναγνωρίζει σε κάθε επαναστατική δράση, τόσο τη δική του, όσο και των αγωνιστών του αντιδικτατορικού αγώνα, ιστορικά εφάληρια. Παραθέτω σχετικά: «Οι δυναμικές επαναστατικές οργανώσεις είναι βαθιά εμποτισμένες από το πνεύμα των μεγάλων ξεσηκωμών: “Του 1821, της δεκαετίας του 1940. Θεωρούν τον αγώνα τους συνέχεια εκείνων των αγώνων.”»

Όπως διαπιστώσαμε και στα προηγούμενα κεφάλαια, το στοιχείο του διεθνισμού είναι ένα ακόμη πεδίο που ορίζει τον χαρακτήρα των πράξεων δυναμικής αντίστασης κατά της δικτατορίας, σύμφωνα με τον Δημήτρη Κουφοντίνα: «Είναι, ακόμα, βαθιά επηρεασμένες από τις παγκόσμιες επαναστατικές διαδικασίες. Την Κουβανική Επανάσταση, τον ανταρτοπόλεμο του Τσε. Τα λατινοαμερικάνικα αντάρτικα. Τον αντάρτικο αγώνα στο Βιετνάμ. Στην Παλαιστίνη. Την ETA, τον IRA. Τα ευρωπαϊκά αντάρτικα πόλης.» Τα αντάρτικα πόλης λοιπόν δεν αποτελούν μόνο τη μετεξέλιξη του αντιδικτατορικού αγώνα για τον Δημήτρη Κουφοντίνα, αλλά και το παρελθόν του, μια αναφορά σημαντική, κυρίως λόγω της προφάνειας της. Στο σκεπτικό του καταδικασμένου αντάρτη πόλης, η Επανάσταση του 1821, η Αντίσταση του 1940-1944, ο Δημοκρατικός Στρατός, ο αντιδικτατορικός αγώνας και το μετέπειτα αντάρτικο πόλης, αποτελούν ένα πολιτικό και ιστορικό συνεχές, το οποίο παρουσιάζεται να μοιράζεται αιτήματα, αξιακό πλαίσιο και πρακτικές. Ο Δημήτρης Κουφοντίνας διακρίνει αυτή την πλατύτητα, με ερμηνείες οι οποίες παρουσιάζουν τη δράση του ως «ιστορικός αναπόδραστη» και «αξιακός συνεπής». Σημαντικό είναι όμως να καταλάβουμε με ποιο τρόπο ο Δημήτρης Κουφοντίνας, ως εμβληματικό στέλεχος της 17N, εξέταζε τα ιστορικά αυτά γεγονότα, τα οποία εν τέλει του παρέιχαν, δια της ερμηνείας του, την ηθική νομιμοποίηση ώστε να αποδώσει δικαιοσύνη μέσω της πολιτική βίας.

Για τον επαναστατικό χώρο, ο αγώνας κατά της δικτατορίας δεν ήταν μονάχα αντιδικτατορικός, ο Κουφοντίνας σημειώνει: «Είναι αντιμπεριαλιστικός και αντικαπιταλιστικός. Το κοινωνικό ζήτημα στην Ελλάδα δεν θα λυθεί με την επαναφορά απλώς της αστικής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, αλλά με την ουσιαστική λαϊκή εξουσία και το σοσιαλισμό.»

Να σημειώσουμε στο σημείο αυτό ότι βλέπουμε μια πλήρη ταύτιση των όσων σημειώνει παραπάνω ο Δημήτρης Κουφοντίνας με τα κείμενα των οργανώσεων Κ29Μ και ΛΕΑ που

⁵⁶ Στο ίδιο, σελ. 157.

κατείχε ηγετική θέση ο Αλέξανδρος Γιωτόπουλος.⁵⁷ Επιστρέφοντας στην Εξέγερση του Πολυτεχνείου, ο Κουφοντίνας εξετάζει τα ελλείμματα που παρουσίαζε η εξεγερτική διαδικασία, με στόχο τα ζητήματα αυτά να μην επαναληφθούν στον «επόμενο, μεγαλύτερο και νικηφόρο Νοέμβρη». Κεντρικό πρόβλημα που τονίζει είναι η απουσία προετοιμασίας σε θεωρητικό, πολιτικό, ψυχικό και υλικό επίπεδο. Η παραπάνω διαπίστωση παρουσιάζεται ως ένας από τους βασικούς λόγους συμμετοχής του στην οργάνωση της 17 Ν, σημειώνοντας χαρακτηριστικά: «Και αν η προετοιμασία έπρεπε να γίνει για έναν νέο Νοέμβρη, τι πιο συμβολικά σωστό από μια 17 Νοέμβρη;»⁵⁸

Ο «μάρτυρας» της ΑΕΓ και αγωνιστής κατά της χούντας Χρήστος Κασίμης

Πέρα από την εξέγερση του Πολυτεχνείου, μία ακόμα αναφορά του Δημήτρη Κουφοντίνα που γυρνάει το βλέμμα μας στον αντιδικτατορικό αγώνα, σχετίζεται με τα έργα και τις ημέρες του Χρήστου Κασίμη. Χρήσιμο είναι πριν προχωρήσουμε να πούμε δύο λόγια για το εν λόγω πρόσωπο και το πως η πορεία του απέκτησε ένα σημαντικό συμβολισμό στους κύκλους της ένοπλης αριστερής πολιτικής βίας.

Η δικτατορία βρίσκει τον Χρήστο Κασίμη στο Παρίσι, όπου σπούδαζε Οικονομικά στο πανεπιστήμιο της Σορβόνης. Το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου του 1967 οδηγεί στη ριζοσπαστικοποίηση του, ο Χρήστος Κασίμης λαμβάνει μέρος στον αντιδικτατορικό αγώνα, εν αρχή συντονίζοντας την αποστολή υλικών σε ομάδες δυναμικής αντίστασης του εσωτερικού, ενώ το 1971 επέστρεψε στην Ελλάδα, με στόχο να συμβάλει ουσιαστικότερα στον αγώνα κατά του καθεστώτος. Ο ίδιος υπήρξε μέλος της «20^{ης} Οκτώβρη», ενώ μετά την Εξέγερση του Πολυτεχνείου ξεκινάει την προσπάθεια ενοποίησης των αντιδικτατορικών οργανώσεων, η οποία έπεσε στο κενό.⁵⁹

Ο Χρήστος Κασίμης φέρεται να είναι από την μειοψηφία εκείνη των αντιδικτατορικών αγωνιστών που συνέχιζαν να πιστεύουν στην ένοπλη προοπτική και μετά την πτώση της χούντας. Μαζί με άλλους δύο συντρόφους του δημιουργεί τον ΕΛΑ, με στόχο να μεταποιήσει τον αντιδικτατορικό αγώνα σε αντικαπιταλιστικό. Χαρακτηριστικά της πολιτικής θεώρησης του Χρήστου Κασίμη, είναι τα όσα αναφέρει ο ίδιος κατά τη διάρκεια δίκης του, όπου είχε

⁵⁷ Στο ίδιο, σελ. 159.

⁵⁸ Στο ίδιο, σελ. 163.

⁵⁹ Στο ίδιο, σελ. 102.

παραπεμφθεί με την κατηγορία της αναμόχλευσης παθών, μετά τη σύλληψη του με τη σύζυγο του τον Φεβρουάριο του 1975, κατά τη διάρκεια αφισοκόλλησης.

«Εννοούμε ότι εξακολουθούμε να φυλάμε τη χούντα στη γυάλα, εννοούμε ότι οι κρίσιμες αποφάσεις που αφορούν τη χώρας μας, βρίσκονται πάντα στα ίδια χέρια των ίδιων δυνάμεων που μαγείρεψαν τον Απρίλη του '67 και τον Ιούλη του '74, για να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα τους.»⁶⁰

Το γεγονός που κάνει τον Χρήστο Κασίμη να επιβιώνει ως θρύλος στους κύκλους της επαναστατικής αριστεράς, ένοπλης και μη, σχετίζεται με τον πρόωρο θάνατο του τον Οκτώβριο του 1977. Ο Χρήστος Κασίμης, μαζί με συντρόφους του (ανάμεσα τους οι Χρήστος Τσουτσουβής και Γιάννης Σερίφης), βρέθηκαν στου Ρέντη με στόχο να πραγματοποιήσουν σαμποτάζ στο εργοστάσιο της AEG. Στο σημείο έδιναν το παρών ως «Διεθνιστική Αλληλεγγύη», αν και οι σχέσεις με τον ΕΛΑ ήταν προφανείς.

Αφορμή για την επιχείρηση ήταν η αυτοκτονία του Αντρέας Μπάαντερ, μέλους της γερμανικής ακροαριστερής ένοπλης ομάδας «Φράζια Κόκκινος Στρατός» και των συντρόφων του στις φυλακές Στανχάιμ της Στουτγάρδης. Μετά από συμπλοκή με την αστυνομία ο Κασίμης έχασε τη ζωή του σε ηλικία 34 ετών.

Ο Χρήστος Κασίμης αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα σύμβολα του χώρου της ένοπλης πολιτικής βίας, καθώς, συμμετείχε στον αντιδικτατορικό αγώνα, πρωτοστάτησε στη δημιουργία αντάρτικων πόλεως και έχασε τη ζωή του στην προσπάθεια του να εκφράσει την αλληλεγγύη του στα μέλη του «Κόκκινου Στρατού.»⁶¹

Όπως αναφέρει σχετικά με τα γεγονότα της AEG ο Μιχάλης Χρυσοχοϊδης, «έγινε τότε αιματηρή συμπλοκή μεταξύ αστυνομικών και τεσσάρων αγνώστων, κατά την οποία σκοτώθηκε ο Χρήστος Κασίμης, μέλος του κινήματος 20 Οκτώβρη κατά την περίοδο της χούντας.»⁶²

Τιμώντας τον αποθανόντα δημιουργήθηκε η «Επαναστατική Ομάδα Χρήστος Κασίμης», η Αντιπληροφόρηση σημειώνει σχετικά: «Η ομάδα “Διεθνιστική Αλληλεγγύη” που μετονομάστηκε σε “Επαναστατική Ομάδα Χρήστος Κασίμης” μετά τον θάνατο του επιχείρησε να σαμποτάρει την AEG στα πλαίσια της ενεργητικής καταγγελίας των εγκλημάτων της Γερμανικής κυβέρνησης. Στη διάρκεια αυτής της ενέργειας, επεμβήκανε δύο χαφιέδες κι έτσι

⁶⁰ Αντιπληροφόρηση, *Τεύχη 12-20 Τόμος II*, Αθήνα: Γραφές, 2003, σελ. 589 – 590.

⁶¹ Ηρειώτου Ματίνα, «Η πρώτη συμπλοκή στην AEG», <https://www.tanea.gr/2002/07/17/greece/i-prwti-symploki-stin-aeq/>.

⁶² Χρυσοχοϊδης, ό.π. σελ. 176.

έγινε ΕΝΟΠΙΑ ΣΥΜΠΛΟΚΗ με τα γνωστά αποτελέσματα». Οι αναφορές στην Αντιπληροφόρηση βρίθουν θαυμασμού για το πρόσωπο του νεκρού αντάρτη πόλης: «Ο Χρήστος Κασίμης ήταν από κείνους τους αγωνιστές που η πρωτοβουλία, η αποφασιστικότητα και η μαχητικότητα του έλυναν προβλήματα, οδηγούσαν σε συγκεκριμένη πρακτική, εμπύχωναν κι αποτελούσαν σταθερό στήριγμα στις δύσκολες περιόδους καθώς και μέσα στο κλίμα της σύγχυσης που καλλιεργείται από το καθεστώς... Η μακροχρόνια και συνεχής πολιτική του δράση δεν τον οδήγησε να γίνει “προσωπικότητα” ή “επίσημος εκπρόσωπος”. Προτιμούσε πάντα την άμεση και ουσιαστική πρακτική».⁶³ «Ο Χρήστος Κασίμης πέθανε για να συμβάλει με τον πιο δυναμικό τρόπο, σύμφωνα με τις αντιλήψεις του, στη διεθνή διαμαρτυρία ενάντια στη δολοφονία από την κυβέρνηση Σμιτ των αγωνιστών της ΡΑΦ... Αυτός ήταν ο σύντροφος Χρήστος Κασίμης. Αγωνιστής από τότε που άρχισε να αισθάνεται τον κόσμο γύρω του. Ενταγμένος στην αριστερά πριν από τη δικτατορία. Στη διάρκεια της πάλεψε με όλες του τις δυνάμεις τη χούντα και τους ιμπεριαλιστές – καπιταλιστές που τη στήριζαν. Μετά τη μεταπολίτευση, συνέχισε τον αγώνα του. Ποτέ του δεν πίστεψε ότι η “νομιμότητα” που μας προσφέρθηκε τον Ιούλη του ’74, ήταν αυτό για το οποίο πάλεψε.»⁶⁴

Οι πρώην βασανιστές της χούντας στη Σαουδική Αραβία

Η Ομάδα Επαναστατικής Λαϊκής Αλληλεγγύης, υπήρξε ακόμη μια θνησιγενής ομάδα αντάρτικου πόλεως. Την 13^η Απριλίου του 1983 πραγματοποίησε απόπειρα δολοφονίας κατά του τότε πρέσβη της Σαουδικής Αραβίας στην Αθήνα. Η πρακτική της ήταν πρωτοφανέρωτη στον ελλαδικό χώρο, καθώς η επιχείρηση σημειώθηκε με αυτοκίνητο το οποίο ήταν παγιδευμένο με εκρηκτικά. Αποτέλεσμα της έκρηξης ήταν ο τραυματισμός του Α' γραμματέα της ξένης πρεσβείας, του οδηγού του πρέσβη όπως και ακόμη πέντε ατόμων, με το στόχο αυτόν καθ' αυτόν να μην βάλεται από την επίθεση.

Το σκεπτικό που οδήγησε στην παραπάνω ενέργεια σχετιζόταν με την παρουσία αριθμού πρώην βασανιστών της δικτατορίας στην Σαουδική Αραβία. Σύμφωνα με την οργάνωση, το σαουδαραβικό κράτος κάλυπτε τα άτομα αυτά, τα οποία εργάζονταν σε επιχειρήσεις βαθύπλουτων Ελλήνων επιχειρηματιών.

Όπως σημειώνει ο ερευνητής Γιώργος Καράμπελας, εκτιμήσεις αναφέρουν ότι η ΟΕΛΑ

⁶³ Αντιπληροφόρηση, *Τεύχη 12-20 Τόμος II*, Αθήνα: Γραφές, 2003, σελ. 453 – 454.

⁶⁴ Στο ίδιο, σελ. 589.

αποτελείτο από σκληροπυρηνικά μέλη του ΕΛΑ. Στη σχετική ανακοίνωση της ΟΕΛΑ αναφέρει μεταξύ άλλων ότι η ενέργεια πραγματοποιήθηκε καθώς το κράτος της Σαουδικής Αραβίας, «προσφέρει κάλυψη και προστασία μετά τις 24/7/74 στους βασανιστές της Ασφάλειας και της ΕΣΑ που δράσανε στην περίοδο της χούντας. Ειδικά μετά τις εκτελέσεις του Μάλλιου και του Μπάμπαλη από επαναστατικές λαϊκές δυνάμεις της χώρας μας, η κάλυψη και η προστασία που τους προσφέρει, έχει πάρει προκλητικές διαστάσεις. Οι επίλεκτοι βασανιστές του ιμπεριαλιστικού – καπιταλιστικού καθεστώτος στη χώρα μας, καλοπερνάνε στο σαουδαραβικό κράτος, προσφέρουν τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους στα όργανα του. Παράλληλα αναλαμβάνουν τις υπηρεσίες ασφάλειας – προστασίας των ελληνικών εταιρειών με βασικό τους στόχο τον έλεγχο, την τρομοκράτηση και την καταπίεση των προλετάρων, που από την Ελλάδα μεταναστεύουν στην κόλαση που δημιουργεί ο σύνδεσμος των ελληνικών εταιρειών.»⁶⁵

Το «κυνήγι μαγισσών» κατά των αντιδικτατορικών αγωνιστών – Πως ο αγώνας ενάντια στη δικτατορία έγινε τεκμήριο ενοχής για υποθέσεις «τρομοκρατίας»

Αν και η έλευση της μεταπολίτευσης ταυτίζεται με την παύση της ένοπλης δραστηριότητας από την συντριπτική πλειοψηφία των μελών του αντιδικτατορικού αγώνα, αυτό δεν απέτρεψε τις αρχές απ' το να επιστρέφουν συνεχώς στους κύκλους των αγωνιστών κατά της δικτατορίας προς εντοπισμό των ενορχηστρωτών των μεταπολιτευτικών αντάρτικων πόλεως.

Όπως εξηγεί ο Πολυμέρης Βόγλης: «Η ένοπλη πολιτική βία μετά το 1974, και ιδιαίτερα οι δολοφονίες, δεν επισκίασε μόνο την πολιτική ζωή της Ελλάδας αλλά επηρέασε και τον τρόπο μέσα από τον οποίο οι άνθρωποι που είχαν συμμετάσχει στη δυναμική αντίσταση στο πέρασμα των χρόνων άρχισαν να αντιμετωπίζουν το παρελθόν τους. Εάν η αντίσταση κατά της δικτατορίας μετατράπηκε σε ιδρυτικό μύθο της Μεταπολίτευσης, η δυναμική αντίσταση σταδιακά έγινε ένα παρελθόν που ακόμη και οι ίδιοι οι πρωταγωνιστές της προτιμούσαν να ξεχαστεί.»⁶⁶

Ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1970, οι διωκτικές αρχές πίστευαν ότι τα μέλη οργανώσεων όπως ο ΕΛΑ ή η 17N είχαν ξεκινήσει τη δράση τους από τους χώρους του αγώνα

⁶⁵ Καράμπελας, ό.π. σελ. 172 – 175.

⁶⁶ Βόγλης, ό.π. σελ. 242.

κατά της δικτατορίας.⁶⁷ Σχετικά με τις προσπάθειες των αστυνομικών αρχών να εντοπίσουν τους πρωταγωνιστές των ένοπλων οργανώσεων στους αντιδικτατορικούς κύκλους, ο νυν υπουργός Προστασίας του Πολίτη, Μιχάλης Χρυσοχοϊδης σημειώνει: «Έκανα μια καταγραφή όλων των αντιφρονούντων εξόριστων Ελλήνων που έμειναν στο Παρίσι κατά τη διάρκεια της χούντας», όπως συμπληρώνει: «Ο λόγος που είχε αρχίσει το ενδιαφέρον μας να εστιάζεται ειδικά στο Παρίσι ήταν ότι από την ανάλυση των προκηρύξεων που είχαν γίνει στην υπηρεσία, αλλά ακόμη και από δημοσιευμένες στον Τύπο απόψεις ανθρώπων που γνώριζαν το τότε κλίμα, έβγαινε το συμπέρασμα ότι οι προκηρύξεις μύριζαν Γαλλία, τη γαλλική παιδεία, γαλλική κουλτούρα, γαλλικές πολιτικές αντιλήψεις της εποχής εκείνης.» Σημειώνει παρακάτω ο Μιχάλης Χρυσοχοϊδης ότι η κουβέντα του με τον τότε υπουργό Πολιτισμού, Θεόδωρο Πάγκαλο, περιστράφηκε γύρω από όσους είχαν τότε εκδηλώσει ανοιχτά την πεποίθησή τους για ένοπλο αγώνα κατά της χούντας στα χρόνια του Παρισιού.⁶⁸ Όπως προσθέτει ο Τάσος Τέλλογλου, τα μέλη της ΕΛ.ΑΣ. που ασχολούνταν με την εξάρθρωση των ένοπλων μεταπολιτευτικών οργανώσεων στην Ελλάδα, ήταν πεπεισμένα για την προέλευσή τους από τις οργανώσεις της ένοπλης αντίστασης κατά της δικτατορίας. Ο ίδιος σημειώνει: «Το “πάνθεον” των ηρώων είχε επικεφαλής τον Χρήστο Τσουτσουβή και τον Χρήστο Κασσίμη, οι οποίοι κατά την Αστυνομία υπήρξαν ηγέτες της τρομοκρατίας συνδεδεμένοι με τη “17N”».⁶⁹ Στο παραπάνω πλαίσιο, πρώην αγωνιστές αντιδικτατορικών οργανώσεων που θεωρούνταν ύποπτοι για συμμετοχή σε τρομοκρατικές οργανώσεις μπήκαν στο στόχαστρο των αρχών. Οι παρακολουθήσεις τους ήταν στενές. Ενώ όταν σημειωνόταν κάποιο χτύπημα από τις οργανώσεις ένοπλης βίας, γίνονταν έρευνες στα σπίτια τους, συλλήψεις και ανακρίσεις, για την ενδεχόμενη συμμετοχή τους στο συμβάν. Αποκορύφωση της στοχοποίησης τους ήταν η δημοσιοποίηση των ονομάτων τους ως «υπόπτων» στις εφημερίδες, με βάση πληροφορίες που διοχέτευε η Ασφάλεια σε δημοσιογράφους. Ο Πολυμέρης Βόγλης εξηγεί: «Σε αυτή τη διαδικασία στοχοποίησης κομβική στιγμή ήταν η δημοσίευση μιας έκθεσης των ελληνικών υπηρεσιών ασφαλείας του 1980 στην εφημερίδα Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία στις 9 Δεκεμβρίου 1984. Από την έκθεση, η εφημερίδα δημοσίευσε τα ονόματα δεκατεσσάρων «κυρίως υπόπτων» για συμμετοχή στις δολοφονίες της 17 Νοέμβρη, οι οποίοι στη διάρκεια της δικτατορίας συμμετείχαν σε οργανώσεις δυναμικής

⁶⁷ Βόγλης ό.π. σελ. 250.

⁶⁸ Χρυσοχοϊδης, ό.π. σελ. 150 – 151.

⁶⁹ Τάσος Τέλλογλου, «Συγχωνεύσεις, συμμαχίες και μεταμορφώσεις της 17N», <https://www.tovima.gr/2008/11/24/archive/sygxwneyseis-symmaxies-kai-metamorfwseis-tis-17n/>.

αντίστασης όπως η ΔΑ και η 20 Οκτώβρη ή που απλά είχαν έντονη αντιδικτατορική δράση.»⁷⁰

«Μας παρακολουθούσαν μανιωδώς οι αρχές», σημειώνει ο Νίκος Μανιός, καθώς λόγω της αντιδικτατορικής του δράσης, πίστευαν ότι ο ίδιος, όπως και άλλα μέλη της 20^{ης} Οκτώβρη σχετίζονταν με κάποιο τρόπο με τις «τρομοκρατικές» οργανώσεις. Αποκορύφωμα αυτών των παρακολουθήσεων, σύμφωνα με τον ίδιο, ήταν το καλοκαίρι του 1980. Συγκεκριμένα αποκαλύπτει ότι λάμβανε γνώση πως υψηλά ιστάμενοι της αστυνομίας είχαν ενημερώσει σχετικά με την υπόθεση των μελών της 20^{ης} Οκτώβρη τον ίδιο, τον τότε πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Καραμανλή, αναφέροντας του ότι οι Νίκος Μανιός, Γιώργος Σαγιάς κ.α. είχαν επαφές με την 17 Νοέμβρη, πράγμα που στη συνέχεια δεν επιβεβαιώθηκε. Μάλιστα ο Κωνσταντίνος Καραμανλής φέρεται να έδωσε το πράσινο φως για τη σύλληψη τους, η οποία όμως, ελλείψει στοιχείων δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ.

Όπως προείπαμε, η 20^η Οκτώβρη αυτοδιαλύθηκε, σχεδόν ταυτόχρονα με τον ερχομό της μεταπολίτευσης και συγκεκριμένα τον Αύγουστο του 1974. Σε μια προσπάθεια του να εξηγήσει την «εμμονή των αρχών» με την οργάνωση, ο Νίκος Μανιός αναφέρεται στο κείμενο που δημοσιοποίησε η οργάνωση για να γνωστοποιήσει την παύση της δράσης της. Το πρώην μέλος της 20^{ης} Οκτώβρη στέκεται σε μια λεπτομέρεια, η οποία όμως ενδέχεται να δικαιολογούσε στο σκεπτικό των αστυνομικών αρχών, την ενδεχόμενη συνέχιση της ένοπλης δράσης μελών της οργάνωσης και μεταπολιτευτικά. Ο Νίκος Μανιός τονίζει ότι στο κείμενο αναφερόταν πως η απόφαση της αυτοδιάλυσης δεν ήταν ομόφωνη, αλλά εκφράστηκε «κατά συντριπτική πλειοψηφία...». Η εν λόγω μειοψηφία λοιπόν, η οποία δεν ασπαζόταν την απόφαση για παύση της δράσης της αντιδικτατορικής οργάνωσης, πιθανώς να ήταν το στοιχείο εκείνο που έδωσε στις αρχές λόγους να συνεχίσουν να βρίσκονται για χρόνια μετά στο διάβα των μελών της οργάνωσης. Όπως θυμάται ο Νίκος Μανιός, η μειοψηφία αυτή δεν πρότεινε τη συνέχιση της ένοπλης πολιτικής δράσης, απλώς δεν επιθυμούσε την αυτοδιάλυση της οργάνωσης.⁷¹

Μία εμβληματική προσωπικότητα για τον χώρο της ευρύτερης αριστεράς, που βρέθηκε να κατηγορείται για σχέσεις με την τρομοκρατία και ειδικότερα τη 17 Ν, ήταν ο Μιχάλης Ράπτης, γνωστότερος ως «Πάμπλο».

Ο Μιχάλης Ράπτης δραστηριοποιείτο στον τροτσικιστικό χώρο από τα χρόνια του Μεσοπολέμου, υπήρξε γραμματέας της Τέταρτης Διεθνούς, ενώ σημαντική ήταν η συμβολή του

⁷⁰ Βόγλης ό.π. σελ. 250.

⁷¹ Νίκος Μανιός, ό.π..

στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα της Αλγερίας κατά των Γάλλων αποικιοκρατών. Από τα χρόνια της Αλγερίας, ο «Πάμπλο» απέκτησε την πρέπουσα κατάρτιση σχετικά με την υποστήριξη του ένοπλου αγώνα, πράγμα που τον έκανε εξαιρετικά χρήσιμο για το αντιδικτατορικό κίνημα κατά τη διάρκεια της επταετίας. Ο ίδιος βοήθησε Έλληνες αγωνιστές να βγουν παρανόμως από την Ελλάδα.⁷² Ο Μιχάλης Ράπτης διέθετε το ιδανικό προφίλ ώστε να αναπτυχθεί μια έντονη φημολογία γύρω από το όνομα του, η οποία υποστήριζε ότι ο πολύπειρος αγωνιστής ήταν ο «εγκέφαλος» της 17 Ν. Αποκορύφωμα της στοχοποίησης του Μιχάλη Ράπτη ήταν το βιβλίο του Δήμου Μάρκου Μπότσαρη, το οποίο καταδείκνυε τον Μιχάλη Ράπτη ως ηγέτη της 17Ν. Με προκήρυξη της μάλιστα η 17Ν τόνισε ότι ο «αγωνιστής Μιχάλης Ράπτης δεν είχε ποτέ καμία απολύτως σχέση» με την οργάνωση, προσθέτοντας ότι οι πολιτικές θέσεις τους διαφέρουν ριζικά, παρά τον αγώνα του Πάμπλο υπέρ του αυτοδιαχειριζόμενου σοσιαλισμού. Σχετικά σημειώνεται:

«Παρ' όλες τις τεράστιες πολιτικές και ιδεολογικές διαφορές που μας χωρίζουν με τον αγωνιστή Μ. Ράπτη, δηλώνουμε ότι τιμούμε έναν άνθρωπο που αφιέρωσε όλη του τη ζωή στην επανάσταση, που αγωνίστηκε έστω ειρηνικά, ενάντια στον ιμπεριαλισμό, την αποικιοκρατία, το σιωνισμό, ενάντια στην εκμετάλλευση του Τρίτου Κόσμου, για τον αυτοδιαχειριζόμενο σοσιαλισμό. Έναν άνθρωπο του οποίου η ζωή υπήρξε υπόδειγμα συνέπειας με τα ιδεώδη του.»⁷³

Μία από τις χαρακτηριστικότερες περιπτώσεις στοχοποίησης αγωνιστή του αντιδικτατορικού αγώνα ήταν εκείνη του Περικλή Κοροβέση. Συγκεκριμένα, στις 29 Σεπτεμβρίου 1989, με τη χώρα να βρίσκεται στο απόηχο της δολοφονίας του Παύλου Μπακογιάννη, η εφημερίδα «Έθνος» με πρωτοσέλιδο της φωτογράφιζε τον Περικλή Κοροβέση ως εκτελεστή «συμβολαίου» της 17Ν, προσθέτοντας ότι συμμετείχε στις δολοφονίες των Ρίτσαρντ Γουέλς και Ευάγγελου Μάλλιου. Ο Περικλής Κοροβέσης στοχοποιήθηκε και από τον «Ελεύθερο Τύπο».⁷⁴

Ο Μιχάλης Ράπτης αλλά και ο Περικλής Κοροβέσης, υπήρξαν αγαπημένοι φίλοι του Δημήτρη Παπαχρήστου, ενός ακόμη αγωνιστή του αντιδικτατορικού αγώνα ο οποίος βρέθηκε να διώκεται μεταπολιτευτικά από τις αρχές ως φερόμενο μέλος της 17 Ν. Ο ίδιος αναφέρει ότι συνελήφθη δύο φορές, εξηγώντας ότι η πρώτη ήταν το 1978. Η σύλληψη αυτή είχε

⁷² Βόγλης ό.π. σελ. 184.

⁷³ 17 Νοέμβρη, ό.π. σελ. 533.

⁷⁴ Τάσος Κωστόπουλος, «Ο Περικλής και τα λαγωνικά», https://www.efsyn.gr/arheio/fantasma-tis-istorias/239759_o-periklis-kai-ta-lagonika#goog_rewarded.

χαρακτηριστικά απαγωγής σύμφωνα με τον αντιδικτατορικό αγωνιστή. Ο Δημήτρης Παπαχρήστος συνελήφθη στην τότε οικία του που βρισκόταν στην οδό Καλλιφρονά. Αναφερόμενος σε εκείνη τη σύλληψη σημειώνει ότι σε μια φοβερή «φάρσα» της ζωής, όταν μεταφέρθηκε στην Ασφάλεια της Λεωφόρου Μεσογείων, τον έβαλαν στο ίδιο κελί όπου βρισκόταν και το 1972. Σύμφωνα με τον Δημήτρη Παπαχρήστο, οι αρχές πίστευαν ότι οπωσδήποτε τα μέλη της 17 Ν προέρχονταν από την Εξέγερση του Πολυτεχνείου, πεδίο στο οποίο δικαιολογεί και τις διώξεις κατά των Κοροβέση και Πάμπλο, ως μέλη του αντιδικτατορικού αγώνα. Η στοχοποίηση ήταν πάγια, εξηγεί ο ίδιος. «Αυτοί είχαν πέσει έξω, νομίζανε ότι η 17 Νοέμβρη βγήκε από τα σπλάχνα της 17 Νοέμβρη, της Εξέγερσης μας, από το Πολυτεχνείο.»

Ο ίδιος σημειώνει ότι κατά τη συμμετοχή του στην επιτροπή για την απελευθέρωση του Γιάννη Σερίφη, είχε καταλάβει ότι η στάση των αρχών ήταν αδιαπραγμάτευτη, καθώς έβλεπε την ξεκάθαρη προσπάθεια των αρχών να φορτώσουν στον Γιάννη Σερίφη την δολοφονία του Χρήστου Κασίμη στη συμπλοκή της AEG που εξετάσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Κομβικός λόγος για την εν λόγω στάση των αρχών, πέραν της λογικοφάνειας που παρουσίαζε το σκεπτικό τους, ήταν και οι σπασμωδικές κινήσεις στις οποίες είχαν υποχρεωθεί λόγω της ανάγκης να λύσουν τον γρίφο της 17 Ν, μιας και οι πιέσεις τόσο από την Ελληνική ηγεσία όσο και από το εξωτερικό ήταν τεράστιες. Ο Δημήτρης Παπαχρήστος εξηγεί: «τα έκαναν αυτά γιατί είχαν ξεφτιλιστεί, έψαχναν παντού».⁷⁵

Ακόμη μια σημαντική προσωπικότητα του χώρου της αριστεράς που βρέθηκε στο στόχαστρο των αρχών, ήταν ο Γιάννης Γαλανόπουλος, γνωστότερος στους επαναστατικούς κύκλους ως «μπαρμπα - Γιάννης». Η Κατοχή τον έβγαλε στο βουνό ως αντάρτη του ΕΛΑΣ στην Πελοπόννησο ενώ συνελήφθη κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου από το 1946 έως το 1960.⁷⁶

Με το ξεκίνημα της δικτατορίας διέφυγε στην Ιταλία, όπου ανέπτυξε αντιδικτατορική δράση, εκδίδοντας τα περιοδικά «Νέα Πορεία» και «Επίθεση», ενώ δημιούργησε την ομάδα Ανεξάρτητη Αριστερά η οποία ανέπτυξε σχέσεις με το Πανελλήνιο Απελευθερωτικό Κίνημα. Στα πλαίσια της δράσης του, πραγματοποίησε ταξίδι μαζί με τον Μιχάλη Ράπη και τον σκηνοθέτη Νίκο Παπατάκη στην Κούβα προς εύρεση τρόπων ενίσχυσης του αντιδικτατορικού

⁷⁵ Δημήτρης Παπαχρήστος, ό.π.

⁷⁶ Βασίλης Γ. Λαμπρόπουλος, «Το μυστήριο του καπετάν Ανέστη στην προκήρυξη της ΟΛΑ», <https://www.tovima.gr/2017/06/10/politics/to-mystirio-toy-kapetan-anesti-stin-prokiryksi-tis-ola/>.

αγώνα.⁷⁷

Ο δημοσιογράφος Γιώργος Βότσης συμμετείχε στον αντιδικτατορικό αγώνα μέσα από το Πατριωτικό Μέτωπο, σε συνέντευξη του καταθέτει ότι λόγο της δράσης του βρισκόταν υπό στενή παρακολούθηση μεταπολιτευτικά. Ο επίσης δημοσιογράφος, Δημήτρης Νικολακόπουλος εξηγεί ότι από την πλευρά της ασφάλειας υπήρχε λίστα με υπόπτους για τρομοκρατική δράση, εντός της οποίας υπήρχαν αντιδικτατορικά στελέχη.⁷⁸ Αναφορικά με την άποψη του κόσμου σχετικά με τη σύνδεση αντιδικτατορικού αγώνα και ένοπλης πολιτικής βίας μεταπολιτευτικά, ενδιαφέρον παρουσιάζει η δημοσκόπηση της «Metron Analysis», η οποία πραγματοποιήθηκε από τις 11 έως τις 23 Ιουλίου 2002, περίοδο κατά την οποία είχε ξεκινήσει ήδη η εξάρθρωση της οργάνωσης 17 Ν. Μεταξύ άλλων ερωτημάτων η δημοσκόπηση ρωτούσε τους πολίτες σχετικά με το «Τι είναι η οργάνωση 17 Νοέμβρη». Το 32,3% απάντησε ότι ήταν «όργανα μεγάλων οικονομικών συμφερόντων». Το 17,4% την παρουσίαζε ως μία οργάνωση που υπαγόταν στην άκρα αριστερά, το 9,8% την συσχέτιζε με μυστικές υπηρεσίες, ενώ το 6,6% την συνδέει με τον αντιδικτατορικό αγώνα και ειδικότερα το ΠΑΚ και εν συνεχεία το ΠΑΣΟΚ.⁷⁹

Οι πρωταγωνιστές του αντιδικτατορικού αγώνα ενάντια στα αντάρτικα πόλης

Παρά τις συχνά διθυραμβικές αναφορές των οργανώσεων ένοπλης πολιτικής βίας στην εποχή του αγώνα κατά της δικτατορίας, δεν έλλειψαν οι περιπτώσεις όπου πρωταγωνιστές του αντιδικτατορικού αγώνα συγκρούστηκαν στο δημόσιο διάλογο με τις εν λόγω οργανώσεις. Πεδίο διαξιφισμών αποτέλεσε η εννοιολόγηση του αντιδικτατορικού αγώνα αλλά και το πως τα αντάρτικα πόλεως «καπηλεύονταν» σύμφωνα με αντιδικτατορικούς αγωνιστές την πάλη κατά τη διάρκεια της επταετίας.

Άλλωστε υπήρχαν και περιπτώσεις όπου άτομα που συνέχισαν την ένοπλη δράση κατά τη μεταπολίτευση βρέθηκαν να δημιουργούν ρήγματα στις σχέσεις τους με συναγωνιστές τους από τα χρόνια του αντιδικτατορικού αγώνα. Ένα τέτοιο παράδειγμα ήταν ο αντάρτης πόλεως Χρήστος Τσουτσουβής. Σύμφωνα με το κείμενο που διάβασε ο αγωνιστής Γιάννη Γαλανόπουλος κατά το πολιτικό μνημόσυνο των τριών χρόνων από το θάνατο του Χρήστου Τσουτσουβή στον Γκούζη, το 1985: «Μπορεί κανείς να συμφωνεί ή να μη συμφωνεί με τις ιδεολογικο-πολιτικές

⁷⁷ Βόγλης, ό.π. σελ. 185.

⁷⁸ Γιώργος Βότσης, «Η τρομοκρατία στην Ελλάδα», συνέντευξη με τον Κώστα Βαξεβάνη, NET, <https://archive.ert.gr/90079/>.

⁷⁹ Γιάννης Πρετεντέρης, *Η αναμέτρηση*, Αθήνα: Εστία, 2003, σελ. 41 – 42.

επιλογές και τη δράση για την πραγμάτωση τους που έκανε ο Χρήστος Τσουτσουβής. Όμως κανείς δεν θα του αμφισβητήσει τη σταθερότητα και τη συνέπεια που έδειξε · με όλες τις επιπτώσεις που είχαν αυτές στη συνολική ζωή του. Αυτό είναι ένα από τα ουσιαστικά στοιχεία που πρέπει να εκτιμηθεί στην αξία του. Κι αξίζει περισσότερο όταν οι επιλογές αυτές τον είχαν φέρει σε αντίθεση με φίλους, συντρόφους, συναγωνιστές του στον αντιδικτατορικό αγώνα.»⁸⁰

"Όχι παιχνίδια με το αντιδικτατορικό κίνημα" – Το κείμενο των αντιδικτατορικών αγωνιστών και οι «βολές» κατά της 17 Ν

Λίγες ημέρες πριν την έκρηξη της βόμβας στα χέρια του Σάββα Ξηρού στον Πειραιά, τον Ιούνιο του 2002, που αποτέλεσε την αρχή για τον εντοπισμό και τη σύλληψη των μελών της οργάνωσης 17 Ν, 122 στελέχη του αντιδικτατορικού αγώνα υπογράφουν ανακοίνωση με τίτλο «Όχι στα παιχνίδια με το αντιδικτατορικό κίνημα», την οποία και δημοσιεύουν με αφορμή την 24^η Ιουλίου 2002 και την συμπλήρωση 28 χρόνων από την αποκατάσταση της Δημοκρατίας.⁸¹

Στο καυστικό κείμενο ασκείται σκληρή κριτική στους «τιμωρούς» που δρουν στο όνομα της πολιτικής προίκας που άφησε το Πολυτεχνείο ενώ ειδική αναφορά γίνεται στη 17 Ν «εκείνη με τα εισαγωγικά και το επίστροφο». Παρατίθεται αυτούσιο το κείμενο, καθώς αποτελεί μια πυκνή σύνοψη των ενστάσεων που περιέγραφε ένα σημαντικό κομμάτι των προσώπων που συμμετείχαν στο αντιδικτατορικό κίνημα, σχετικά με τον τρόπο που αντιμετωπίζεται η μνήμη της δράσης τους:

«Στα χρόνια της δικτατορίας, χιλιάδες νέοι, αριστεροί φοιτητές, άνθρωποι της δουλειάς, των γραμμάτων και της τέχνης, στην Ελλάδα αλλά και το εξωτερικό, επιλέξαμε να αντισταθούμε στη δικτατορία, μέσα από το αντιδικτατορικό φοιτητικό κίνημα και τις αντιστασιακές οργανώσεις. Να σταθούμε στα σκαλάκια των Προπυλαίων, στην ταράτσα της Νομικής, στην αυλή του Πολυτεχνείου, στο Χημείο και το Πολυτεχνείο της Θεσσαλονίκης, στην Πάτρα και τα Γιάννενα, απέναντι στους αστυνομικούς με τα ρόπαλα και τα τανκ των συνταγματαρχών. Υποστήκαμε τα

⁸⁰ Ανώνυμο, «Ένας - Τρεις» σαράντα χρόνια από τη μάχη του Γκύζη, Αθήνα: Δαίμων του τυπογραφείου, 2025. Σελ. 68.

⁸¹ Συλλογικό, «Όχι στα παιχνίδια με το αντιδικτατορικό κίνημα», <https://www.tanea.gr/2002/07/24/greece/oxi-sta-paixnidia-me-to-antidiktatoriko-kinima/>.

βασανιστήρια στα κρατητήρια της ασφάλειας και στα στρατόπεδα της ΕΣΑ, στις φυλακές και στις εξορίες. Και είχαμε μαζί μας τον ελληνικό λαό.

Είχαμε το νόμιμο δικαίωμα να χρησιμοποιήσουμε κάθε είδους βία κατά της βίας της χούντας. Και κάποιοι χρησιμοποίησαν. Πορευτήκαμε τελικά τον βασανιστικό δρόμο της προσπάθειας ανάπτυξης μαζικού κινήματος. Και το μπορέσαμε. Τους νεκρούς τους είχαμε εμείς, όχι οι άνθρωποι της χούντας.

Η αντίληψη για μαζικό κίνημα είναι μια αξιακή αντίληψη για την Αριστερά. Η δημοκρατία είτε αφορά τον λαό, είτε δεν μπορεί να υπάρχει. Δεν έχει σχέση με την Αριστερά η αντίληψη του "τιμωρού" ή του σωτήρα. Η Αριστερά δεν περιμένει μεσσίες. Και κυρίως η Αριστερά υπερασπίζεται τη ζωή. Η καταστροφή της ζωής είναι στους αντίποδες της Αριστεράς. Τα χρόνια περάσανε. Ζούμε με καθυστέρηση το τέλος ίσως, της απύσας από τη δικτατορία "17 Νοέμβρη", αυτής με τα εισαγωγικά και το περίστροφο. Στόιχισε ζωές αρκετών ανθρώπων. Επηρέασε αρνητικά την πολιτική ζωή της χώρας.

Πάνω στο τέλος της όμως παίζονται παιχνίδια. Επιχειρείται από μυστικές υπηρεσίες, από την ανθρωποφαγία των ΜΜΕ και από τους απόντες της αντίστασης, η συκοφάντηση του αντιδικτατορικού κινήματος και της Αριστεράς. Υπονομεύεται το δικαίωμα στην υπεύθυνη πληροφόρηση και καλλιεργείται κλίμα υστερίας που υπονομεύει τη δημοκρατία και τα δημοκρατικά δικαιώματα των πολιτών. Όμως η ιστορία δεν ξαναγράφεται. Το αντιδικτατορικό κίνημα έχει τη δική του 17 Νοέμβρη, χωρίς εισαγωγικά: την κατάληψη του Πολυτεχνείου.»⁸²

Αναφορικά με τα παραπάνω, ο Δημήτρης Παπαχρήστος τονίζει ότι η σύνταξη του κειμένου έγινε σε μία εποχή όπου διάφοροι κύκλοι ήθελαν να διαβάλουν την Εξέγερση του Πολυτεχνείου και άλλη να την οικειοποιηθούν. Έτσι η εν λόγω ανακοίνωση έπρεπε να δημοσιευθεί, δίνοντας μια απάντηση και στη 17 Ν. Αν και κρατάει αποστάσεις από τη δράση των ένοπλων οργανώσεων, ο Δημήτρης Παπαχρήστος αναφέρει ότι από συναισθηματικής άποψης, αρκετός κόσμος είπε «για στα χέρια σας», όταν έγιναν οι εκτελέσεις των βασανιστών Μάλλιου, Μπάμπαλη αλλά και του σταθμάρχη της CIA Ρίτσαρντ Γουέλς, τονίζοντας όμως ότι πολιτικά, δεν συμφωνούσε με τις εν λόγω πρακτικές. Όπως εξηγεί ο ίδιος, η 17 Ν εκμεταλλεύτηκε τον συμβολισμό και την απήχηση που είχε η Εξέγερση του Πολυτεχνείου, χωρίς

⁸² Στο ίδιο.

όμως να θεωρεί ότι η οργάνωση προσπάθησε να καπηλευθεί το γεγονός.⁸³

Σε ότι είχε να κάνει με τις αναφορές των τρομοκρατικών οργανώσεων στον αντιδικτατορικό αγώνα ο Νίκος Μανιός δηλώνει αδιαφορία. Ενώ συμπληρώνει ότι ενδέχεται στην αστυνομία να υπάρχει ακόμη η εικασία ότι υπήρξε αρχηγός της 17 Ν ο ίδιος. Επίσης αναφέρει ότι σχετικά δημοσιεύματα που τον παρουσίαζαν ως αρχηγό της οργάνωσης υπήρξαν στον ακροδεξιό τύπο, όπως και ένα δημοσίευμα στην Ελευθεροτυπία το οποίο ανέφερε ότι εκείνος μαζί με τη σύζυγο του και λοιπά πρόσωπα αποτελούσαν την ηγετική ομάδα της οργάνωσης. Σχετικά με τα δημοσιεύματα ο Νίκος Μανιός δικαιώθηκε στο δικαστήριο.

«Οι τρομοκρατικές οργανώσεις δεν αποτέλεσαν συνεχιστές των αγώνων του Πολυτεχνείου και του αντιδικτατορικού αγώνα», εξηγεί ο Νίκος Μανιός. «Δεν υπάρχει αντιστοιχία, ποιος ήταν ο αγώνας τους, να σκοτώνουν πέντε αστυνομικούς, έναν βασανιστή και τον πατέρα του Μπακογιάννη; Τι σχέση έχει αυτό με τις αντιδικτατορικές οργανώσεις;» Με το πρώην μέλος της 20^{ης} Οκτώβρη να καταλήγει ότι οι δράσεις των ένοπλων οργανώσεων εν τέλει λειτούργησαν εις βάρος του κινήματος.⁸⁴

Ο δημοσιογράφος και πρώην μέλος του Πατριωτικού Μετώπου, Γιώργος Βότσης είχε δεχθεί σκληρή κριτική από τη 17 Ν μέσω προκήρυξης της, με αφορμή τα βιτριολικά άρθρα του στην Ελευθεροτυπία, δια των οποίων στηλίτευε τη δράση της οργάνωσης. Στο κείμενο της με τίτλο «Απάντηση σε άρθρο του Γ. Βότση» η οργάνωση απαντάει στον δημοσιογράφο με αφορμή το άρθρο του με τίτλο «Άκου με ένοπλε σύντροφε. Ανοικτό γράμμα στην 17 Ν».⁸⁵ Η 17Ν εξηγεί ότι ο Γιώργος Βότσης δεν έχει το δικαίωμα να χρησιμοποιεί τον όρο «σύντροφος», κατηγορώντας τον για σύμπλευση με το καπιταλιστικό σύστημα.⁸⁶ Ενδεικτικό του τόνου της προκήρυξης είναι το απόσπασμα που ακολουθεί: «Αρκετά όμως γιατί παραπάει το πράμα. Παραπάει, με το αηδιαστικό φαινόμενο ορισμένων φαρισαίων 50άρηδων πρώην στελεχών της προδικτατορικής ΕΔΑ που με έπαρση θεωρούν αυτονόητο ότι είναι αντιεξουσιαστές, αντιεραρχικοί, αυτοδιαχειριστές, επειδή είναι διορισμένοι απ' τους καπιταλιστές ή το κράτος σε υψηλές θέσεις, ιεραρχικές θέσεις συγκεντρωτικών δομών. Που θεωρούν αυτονόητο ότι μπορούν να κάνουν τον κήνσορα, να επιτιμούν, με περισσή σεμνότητα, επειδή αυτοδιαφημίζονται ότι έχουν φάει με το τσουβάλι τα αντάρτικα και την ένοπλη αντίσταση. Που κατακεραυνώνουν τους

⁸³ Δημήτρης Παπαχρήστος, ό.π.

⁸⁴ Νίκος Μανιός, ό.π..

⁸⁵ 17 Νοέμβρη, ό.π., σελ. 306 – 313.

⁸⁶ Στο ίδιο, σελ. 311.

πάντες σαν αυθεντίες.

Που γεμάτοι αυθάδεια θεωρούν αυτονόητο το ότι είναι αντισταλινικοί επειδή το δηλώνουν.» Η τελευταία αναφορά σχετίζεται με το γεγονός ότι ο Γιώργος Βότσης ανέφερε μεταξύ άλλων στο κείμενο του ότι τα μέλη της 17 Ν είναι σταλινικοί.⁸⁷

Στην προκήρυξη της 17 Ν, με τίτλο «Απολογία για την υπόθεση Μπακογιάννη», η οργάνωση εξηγεί το σκεπτικό πίσω από τη δολοφονία του πολιτικού, την 26^η Σεπτεμβρίου του 1989, κάνοντας ειδική αναφορά στον τρόπο που αυτή παρουσιάστηκε από τον ελληνικό τύπο και τα τηλεοπτικά μέσα. Στο κείμενο γίνεται λόγος για μια προσπάθεια «πλύσης εγκεφάλου» προς τον ελληνικό λαό, καταγγέλλοντας ότι τα κύρια δημοσιογραφικά μέσα συνέδεαν την δολοφονία Μπακογιάννη με την αντιδικτατορική δράση του τελευταίου, αλλά και τον ρόλο που έπαιξε στην συμφιλίωση δεξιάς και αριστεράς, κατά την περίοδο που προηγήθηκε των εκλογών του 1989.⁸⁸

Η Πέπη Ρηγοπούλου, από τα γνωστότερα πρόσωπα της Εξέγερσης του Πολυτεχνείου και ανάμεσα στους τραυματίες της νύχτας της 17ης Νοεμβρίου 1973, δέχθηκε κριτική από την 17 Ν με αφορμή κείμενο της στην «Ελευθεροτυπία», στο οποίο ανέφερε ότι η ένοπλη οργάνωση διαστρεβλώνει το νόημα της εξέγερσης με την επιλογή της να χρησιμοποιήσει την ονομασία «17 Νοέμβρη». Από την πλευρά της η οργάνωση σχολιάζει ότι η Πέπη Ρηγοπούλου «κάπως αργά το θυμήθηκε» να αναφερθεί στο ζήτημα της ονομασίας μετά από 14 χρόνια ένοπλης δράσης. Απαντώντας στην κριτική της αγωνίστριας σχετικά με το όνομα της οργάνωσης, η 17 Ν εξηγεί στην προκήρυξη ότι στόχος ήταν η προβολή τεσσάρων στοιχείων με την επιλογή της εν λόγω ονομασίας.⁸⁹ Πρώτον, γίνεται αναφορά στην φύση της Εξέγερσης του Πολυτεχνείου, η οποία ως κεντρικό χαρακτηριστικό σύμφωνα με την 17 Ν είχε την διαφοροποίηση των εξεγερμένων από την γραμμή των γνωστών κομμάτων της αριστεράς. Συγκεκριμένα σημειώνει:

«Όλες οι ηγεσίες των κομμάτων της αριστεράς, τόσο του ΚΚΕ όσο και των υπόλοιπων, δήλωναν ότι ο λαός δεν είναι διατεθειμένος να συγκρουστεί με τη δικτατορία και ότι επιζητεί την ειρηνική μετεξέλιξη της δικτατορίας προς τον κοινοβουλευτισμό.» Στα μάτια της 17Ν βλέπουμε ότι η Εξέγερση του Πολυτεχνείου αποτέλεσε μια ευθεία αμφισβήτηση της μετριοπάθειας που διακατείχε τα κόμματα της ελληνική αριστεράς μετεμφυλιακά.

Εξηγώντας σχετικά: «Το πρώτο λοιπόν στοιχείο που θέλουμε να προβάλλουμε είναι ότι οποιαδήποτε ριζική αλλαγή θα συντελεστεί από νέες λαϊκές δυνάμεις στη βάση, έξω και ενάντια

⁸⁷ Στο ίδιο, σελ. 320.

⁸⁸ Στο ίδιο, σελ. 460.

⁸⁹ Στο ίδιο, σελ. 476.

στα παραδοσιακά κόμματα της αριστεράς από τα οποία ο λαός μας δεν έχει να περιμένει τίποτα.»

Δεύτερον, η 17 Ν επικαλείται τους δύο κεντρικούς στόχους που διέκρινε στην Εξέγερση, αναφερόμενη στα αντιδικτατορικά και αντιιμπεριαλιστικά αιτήματα, τονίζοντας: «Ακόμη κι αν δεχτούμε ότι ο πρώτος στόχος επιτυγχάνεται με τη μεταπολίτευση κανείς δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι ο δεύτερος έχει επιτευχθεί.» Βάσει του παραπάνω συνειδητοποιούμε ότι μέσω της ονομασίας της η οργάνωση ήθελε να προτάξει και πάλι το στοιχείο του αλύτρωτου αγώνα που ξεκινούσε από την 17^η Νοέμβρη του 1973, θέτοντας εαυτό ως συνεχιστή της προσπάθειας ισοπέδωσης του ιμπεριαλισμού. Η οργάνωση προσθέτει ότι αυτό το αίτημα δεν μπόρεσε να ικανοποιηθεί ειρηνικά από τα πολιτικά κόμματα, καταλήγοντας: «Η 17 Ν συνεπώς είναι μια από τις λίγες πολιτικές δυνάμεις που παραμένει πιστή στο αντιιμπεριαλιστικό περιεχόμενο της εξέγερσης, όταν συνεχίζει τον αγώνα για την πραγματοποίηση του ενός από τους δύο στόχους, τη στιγμή που αυτός έχει εγκαταλειφθεί από το σύνολο των πολιτικών δυνάμεων.»

Τρίτον, ο βίαιος χαρακτήρας της Εξέγερσης, αποτελεί το «σημαντικότερο και ουσιαστικότερο» σημείο, όπως αναφέρει η προκήρυξη. Απαντώντας στην Πέπη Ρηγοπούλου η 17 Ν σημειώνει ότι δια της δράσης της «είναι πολύ πιο κοντά στο νόημα και το πνεύμα της εξέγερσης, αφού προβάλλει το χαρακτήρα της βαίαιας σύγκρουσης και όχι της ειρηνικής εκδήλωσης.» Συνοψίζοντας, η οργάνωση σημειώνει ότι λόγος της επιλογής του ονόματος ήταν και η πρόθεση της να τιμήσει το κύριο αυτό στοιχείο της σύγκρουσης που περιέγραφε τους εξεγερμένους αντιδικτατορικούς, με στόχο να απαντήσει στην προσπάθεια παραχάραξης και διαστρέβλωσης των γεγονότων από τα πολιτικά κόμματα, τα οποία σχηματίζουν μια εικόνα «ειρηνικής διαμαρτυρίας» σχετικά με τα γεγονότα του Νοέμβρη 1973.

Τέταρτον, γίνεται λόγος για τα αρνητικά συμπεράσματα που χαρακτηρίζουν την Εξέγερση, εξηγώντας ότι η έλλειψη προετοιμασίας των επαναστατών οδήγησε στην συντριβή της εξέγερσης, «με θύματα δεκάδες νεκρούς και εκατοντάδες τραυματίες». Παρακάτω ορίζεται ως βασικός στόχος η αποφυγή ανάλογων επιπτώσεων σε μελλοντικές εξεγέρσεις, τονίζοντας ότι βασικό είναι να οπλιστούν οι κινητοποιημένοι πολίτες, πράγμα που θέτεται ως «ένα από τα κύρια διδάγματα της λαϊκής εξέγερσης του Νοέμβρη». Απευθυνόμενη σε επώνυμα μέλη του αντιδικτατορικού αγώνα που συμμετείχαν στα γεγονότα του Πολυτεχνείου «και έχουν κάποια τάση να το θεωρούν ιδιοκτησία τους», η οργάνωση τονίζει ότι μπορεί να καταληφθούν από «ιερή αγανάκτηση μπροστά σ' αυτό το δίδαγμα και την προοπτική οπλισμού των αγωνιστών».

Με τον συντάκτη να γράφει στο τέλος της προκήρυξης:

«Θέλοντας να προβάλουμε αυτό το βασικό δίδαγμα της εξέγερση του Νοέμβρη, της αναγκαιότητας της μελλοντικής σοβαρής αντιμετώπισης του οπλισμού των μαζών και της σοβαρής προετοιμασίας του, επιλέξαμε το όνομα μας Επαναστατική Οργάνωση 17 ΝΟΕΜΒΡΗ».⁹⁰

Σύνοψη - συμπεράσματα

Η ένοπλη πολιτική βία είναι ένα από τα ζητήματα που όρισαν την Ελλάδα της μεταπολίτευσης, στην παρούσα έρευνα φιλοδοξούμε να υπογραμμίσουμε, ότι δεν αποτέλεσε ένα «κεραυνό εν αιθρία» για την ελληνική πραγματικότητα. Η παραπάνω θέση επιβεβαιώνεται από τις συνεχείς αναφορές των αντάρτικων πόλης στον αντιδικτατορικό αγώνα, αλλά και γενικότερα, τους τρόπους που φαίνεται οι δύο αυτοί χώροι να περιπλέκονται.

Η έρευνα μας διαπιστώνει ότι τα πολιτικά αφηγήματα που σχετίζονταν με την ένοπλη δράση κέρδισαν σημαντική δημοφιλία κατά τη διάρκεια του αντιδικτατορικού αγώνα. Εξετάζοντας περιπτώσεις αντιδικτατορικών οργανώσεων με ριζοσπαστικότερα χαρακτηριστικά, καταφέραμε να απομονώσουμε τα γκεβαρικά, μαοϊκά κ.α. αφηγήματα που παρουσίαζαν την ένοπλη δυναμική αντίσταση ως τον ουσιαστικότερο τρόπο αντιμετώπισης της δικτατορίας. Με το βλέμμα στραμμένο σε περιπτώσεις όπως το Κ29Μ, τη ΛΕΑ και την 20^η Οκτώβρη, παρακολουθούμε την πορεία μελών των οργανώσεων τα οποία είτε συμμετείχαν στα αντάρτικα πόλης που δημιουργήθηκαν μετά την κατάρρευση της δικτατορίας (π.χ. Αλέξανδρος Γιωτόπουλος, Χρήστος Κασσίμης) είτε εκείνων οι οποίοι συνειδητά έβαλαν τέλος στην ένοπλη δράση τους (περίπτωση Νίκου Μανιού).

Ειδικό βάρος δίνουμε στις ζυμώσεις που πραγματοποιήθηκαν κατά την πρώτη εποχή της μεταπολίτευσης, διαπιστώνοντας ότι η μεγάλη πλειοψηφία των αγωνιστών και αγωνιστριών του αντιδικτατορικού αγώνα αφήνει πίσω της την ένοπλη βία. Ενώ ενδελεχείς είναι η ανάλυση σχετικά με τους κύκλους που έμειναν να πιστεύουν στη συνέχιση του ένοπλου αγώνα και το πως οι ριζοσπαστικοποιημένοι αυτοί χώροι αποτέλεσαν τη γενεσιουργό πράξη για τις οργανώσεις ΕΛΑ και 17 Ν.

Στη συνέχεια μελετήσαμε τις δολοφονίες των Ρίτσαρντ Γουέλς, Ευάγγελου Μάλλιου και Πέτρου Μπάμπλη, από τις οργανώσεις 17 Ν και Ιούνης '78, σαν χαρακτηριστικά παραδείγματα

⁹⁰ Στο ίδιο, σελ. 479 – 483.

του τρόπου που οι ένοπλες οργανώσεις της μεταπολίτευσης παρουσιάζονταν ως συνεχιστές του αντιδικτατορικού αγώνα. Η θέση αυτή επαληθεύεται παντοιοτρόπως από τις προκηρύξεις που ακολούθησαν τις προαναφερθείσες εκτελέσεις, τόσο σε ότι είχε να κάνει με την πολιτική επίφαση των δράσεων όσο και το σκεπτικό πίσω από την επιλογή των στόχων.

Οι αναφορές από το χώρο της ένοπλης πολιτικής βίας στον αντιδικτατορικό αγώνα βρίθουν. Με τη 17 Ν, τα κείμενα της Αντιπληροφόρησης και τις αναφορές του ίδιου του Δημήτρη Κουφοντίνα να υπογραμμίζουν την «συγγένεια» που ο εν λόγω χώρος διεκδικούσε με τις οργανώσεις δυναμικής αντίστασης κατά της δικτατορίας. Συνειδητοποιούμε δε, ότι η «συγγένεια» αυτή, ως κεντρικό στόχο είχε να δώσει στους αντάρτες πόλης ένα αυτοδικαιωτικό χαρακτήρα, μέσω της ηθικής νομιμοποίησης που εγγυάτο η παρακαταθήκη του αντιδικτατορικού αγώνα.

Εξετάζοντας τον τρόπο που τα δύο αυτά ιστορικά πεδία περιπλέκονται (μεταπολιτευτική ένοπλη δράση - αντιδικτατορικός αγώνας) αναλύουμε τον τρόπο όπου μέλη των οργανώσεων κατά της δικτατορίας βρέθηκαν στο στόχαστρο των αρχών για πιθανές σχέσεις με την «τρομοκρατία». Όπως παρουσιάσαμε οι διώξεις αυτές ήταν συχνές, με τη στοχοποίηση των αγωνιστών από τις αρχές και μερίδα του Τύπου να είναι συνεχής.

Τέλος αναφερθήκαμε στην σκληρή κριτική που αντάλασσαν σε αρκετές περιπτώσεις τα μέλη του αντιδικτατορικού αγώνα με τις οργανώσεις ένοπλης πολιτικής βίας. Τη «μερίδα του λέοντος» στο εν λόγω ζήτημα είχε η 17 Ν, η οποία πρωταγωνίστησε σε συγκρούσεις στο δημόσιο διάλογο με πρόσωπα όπως την Πέπη Ρηγοπούλου και τον Γιώργο Βότση. Υπογραμμίζοντας ότι σημαντική μερίδα των πρωταγωνιστών του αντιδικτατορικού αγώνα κρατούσαν εξαιρετικά αρνητική στάση απέναντι στις οργανώσεις ένοπλης πολιτικής βίας, μιας και πίστευαν ότι διαστρέβλωναν τα σύμβολα και τον χαρακτήρα του αντιδικτατορικού αγώνα.

Πηγές - βιβλιογραφία

Βιβλιογραφία

Πολυμέρης Βόγλης, *Δυναμική Αντίσταση*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2022.

Δημήτρης Γλόςτρας, *Η «άλλη» Αριστερά*, Αθήνα: Θεμέλιο, 2022.

Λεωνίδας Καλλιβρετάκης, *Το Πολυτεχνείο έξω από το Πολυτεχνείο*, Αθήνα: Θεμέλιο, 2023.

- Λεωνίδας Καλλιβρετάκης, *Δικτατορία και Μεταπολίτευση*, Αθήνα: Θεμέλιο, 2017.
- Χρήστος Η. Χαλαζιάς, *Ιδεολογία της Ε.Ο. 17Ν. και του Ε.Λ.Α.*, Αθήνα, 1987.
- Βαγγέλης Καραμανωλακής, Ηλίας Νικολακόπουλος, Τάσος Σακελλαρόπουλος, *Η Μεταπολίτευση '74 – '75*, Αθήνα: Θεμέλιο, 2016.
- Δημήτρης Κουφοντίνας, *Γεννήθηκα 17 Νοέμβρη*, Αθήνα: Α.Α. Λιβάνη, 2014.
- Κάρλος Μαριγκέλα, *Το εγχειρίδιο του αντάρτη των πόλεων*, Αθήνα: Ελεύθερος Τύπος, 1980.
- Γιώργος Καράμπελας, *Το ελληνικό αντάρτικο των πόλεων 1974 – 1985*, Αθήνα: Ρόπτρο, 1985.
- Μιχάλης Χρυσοχοϊδης, *Στον ίδιο δρόμο*, Αθήνα: Πατάκης, 2023.
- Ανώνυμο, «*Ένας - Τρεις*» σαράντα χρόνια από τη μάχη του Γκύζη, Αθήνα: Δαίμων του τυπογραφείου, 2025.
- Σάββας Ξηρός, *Πολιτική Ευθύνη*, Αθήνα: Εκδόσεις Κονιδάρη, 2014.
- Γιάνης Πρετεντέρης, *Η αναμέτρηση*, Αθήνα: Εστία, 2003.
- Αναστασία Τσουκαλά, *Ένοπλη Πάλη μετά το Δεκέμβρη του 2008*, Αθήνα: Τόπος, 2019.
- Συλλογικό, *Αυτοί οι αγώνες συνεχίζονται, δεν εξαγοράζονται, δεν δικαιώθηκαν*, Αθήνα: Αρχείο Κοινωνικών Αγώνων Κοινωνικές Εκδόσεις, Αναρχική Αρχαιοθήκη, 2020.
- 17 Νοέμβρη, *Οι προκηρύξεις 1975 – 2002*, Αθήνα: Κάκτος, 2002.
- Αντιπληροφόρηση, Τεύχη 1-11 Τόμος Ι, Αθήνα: Γραφές, 2003.
- Αντιπληροφόρηση, Τεύχη 12-20 Τόμος ΙΙ, Αθήνα: Γραφές, 2003.
- Αντιπληροφόρηση, Τεύχη 21-26 Τόμος ΙΙΙ, Αθήνα: Γραφές, 2003.

Διαδικτυακές πηγές

Central Intelligence Agency, Richard S. Welch, CIA: Honoring Heroes, <https://www.cia.gov/legacy/honoring-heroes/heroes/richard-s-welch/> (Ημερομηνία πρόσβασης 10/9/2025)

Δώρα Αντωνίου, «Η «μάννα» ΕΛΑ, τα παρακλάδια και οι επίγονοι», <https://www.kathimerini.gr/politics/142520/h-mana-ela-ta-parakladia-kai-oi-epigono/> (Ημερομηνία πρόσβασης 10/9/2025)

Εύα Καραμανωλάκη, «Η ιστορία της «17N» από τον Παύλο Σερίφη», <https://www.kathimerini.gr/society/127916/h-istoria-tis-17n-apo-ton-paylo-serifi/> (Ημερομηνία πρόσβασης 10/9/2025)

Τάσος Τέλλογλου, «Συγγωνεύσεις, συμμαχίες και μεταμορφώσεις της 17N», <https://www.tovima.gr/2008/11/24/archive/sygxwneyseis-symmaxies-kai-metamorfwseis-tis-17n/> (Ημερομηνία πρόσβασης 10/9/2025)

Βασίλης Γ. Λαμπρόπουλος, «Το μυστήριο του καπετάν Ανέστη στην προκήρυξη της ΟΛΑ», <https://www.tovima.gr/2017/06/10/politics/to-mystirio-toy-kapetan-anesti-stin-prokiryksi-tis-ola/> (Ημερομηνία πρόσβασης 10/9/2025)

Τάσος Κωστόπουλος, «Ο Περικλής και τα λαγωνικά», https://www.efsyn.gr/arheio/fantasma-tis-istorias/239759_o-periklis-kai-ta-lagonika#goog_rewarded (Ημερομηνία πρόσβασης 10/9/2025)

Ηρειώτου Ματίνα, «Η πρώτη συμπλοκή στην ΑΕΓ», <https://www.tanea.gr/2002/07/17/greece/i-prwti-symploki-stin-aeg/> (Ημερομηνία πρόσβασης 10/9/2025)

Πολυμέρης Βόγλης, «20ή Οκτώβρη / Οι άνθρωποι πίσω από τις μπόμπες που ταρακούνησαν τη χούντα», https://www.avgi.gr/koinonia/401989_oi-anthropoi-piso-apo-tis-mpompes-poy-tarakounisan-ti-hoynta (Ημερομηνία πρόσβασης 10/9/2025)

Κατερίνα Αγγελιδάκη, «Όταν οι φασίστες έβαλαν βόμβες σε σινεμά στο κέντρο της Αθήνας», <https://www.documentonews.gr/article/otan-oi-fasistes-evalan-vomves-se-sinema-sto-kentro-tis-athinas/> (Ημερομηνία πρόσβασης 10/9/2025)

«Όχι στα παιχνίδια με το αντιδικτατορικό κίνημα», <https://www.tanea.gr/2002/07/24/greece/oxi-sta-paixnidia-me-to-antidiktatoriko-kinima/> (Ημερομηνία πρόσβασης 10/9/2025)

«Όχι παιχνίδια με το αντιδικτατορικό κίνημα», <https://users.sch.gr/kostiskal/globalsch-autosch/iware/?D=98b2abd45dc2db7a3ed120d1bad0134a> (Ημερομηνία πρόσβασης 10/9/2025)

Συεντεύξεις

Δημήτρης Παπαχρήστος, «Σύμβολα και ένοπλη πολιτική βία, Χρήσεις του αντιδικτατορικού αγώνα στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης», συνέντευξη με τον Νίκο Παναγιώτου, Αθήνα, 9/5/2025, αρχείο Νίκου Παναγιώτου.

Χρήστος Η. Χαλαζιάς, «Σύμβολα και ένοπλη πολιτική βία, Χρήσεις του αντιδικτατορικού αγώνα στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης», συνέντευξη με τον Νίκο Παναγιώτου, Αθήνα, 6/5/2025, αρχείο Νίκου Παναγιώτου.

Νίκος Μανιός, «Σύμβολα και ένοπλη πολιτική βία, Χρήσεις του αντιδικτατορικού αγώνα στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης», συνέντευξη με τον Νίκο Παναγιώτου, Αθήνα, 1/7/2025 αρχείο Νίκου Παναγιώτου.

Γιώργος Βότσης, «Η τρομοκρατία στην Ελλάδα», συνέντευξη με τον Κώστα Βαξεβάνη, NET, <https://archive.ert.gr/90079/>

Κώστας Βεργόπουλος, «Η τρομοκρατία στην Ελλάδα», συνέντευξη με τον Κώστα Βαξεβάνη, NET, <https://archive.ert.gr/90079/>

Ανδρέας Στάικος, «Η τρομοκρατία στην Ελλάδα», συνέντευξη με τον Κώστα Βαξεβάνη, NET, <https://archive.ert.gr/90079/>